

Diplomatické vzťahy bratov Karola a Ferdinanda Habsburských so sultánom Sulejmanom (1537 – 1551) a mierová zmluva z roku 1547

Miloslav Skovajsa

V máji roku 1537 sultán Sulejman vyrazil na svoje v poradí siedme ťaženie. V spojení s francúzskym kráľom Františkom I. plánoval dobyť Itáliu. Osmanské vojská sa v júli vylodili na juhu Apeninského polostrova a plienili okolie Otranta. Francúzske jednotky sa však na severe Itálie neobjavili. Sulejman sa rozhodol stiahnuť.¹ Zatiaľ čo sultán putoval naspäť po súši, jeho námorná flotila obľahla benátske Korfu.

Zhoršenie vzájomných vzťahov s Benátkami vychádzalo z rastúcej sily osmanského loďstva. Potom ako sa podarilo cisárovmu admirálovi Andrea Doriovi dobyť osmanské prístavy Koroni, Lepanto a Patras v 1532, Sulejman začal s modernizáciou loďstva. Jedným z jeho krokov bolo aj to, že povolal do čela námorných síl korzára Khair al-Dina známeho pod menom Barbarossa (1533). K stupňovaniu napätia prispelo aj udelenie obchodných výsad Francúzsku, ktoré boli veľmi podobné tým benátskym. Keď sa Serenessima odmietla pridať na stranu osmansko-francúzskej aliancie (február 1536) proti Habsburgovcom, Sulejman prikázal svojim pohraničným begom, aby plienili benátske územia v Dalmácii a Albánsku. Otvorený konflikt napokon vypukol počas Sulejmanovho italského ťaženia.

Napriek tomu, že Benátky vstúpili do Svätej ligy na čele s pápežom a cisárom, táto vojna sa ukázala byť z ich pohľadu katastrofálnou. Potom ako spojenecké loďstvo utrpelo porážku pri Preveze (september 1538) rozhodla sa Serenessima vyslať poslov do Konštantínopolu a rokovať o mieri. Benátky uzavreli separátny mier začiatkom októbra 1540. Okrem ostrova Tinos prišli o všetky svoje územia a oporné body v Egejskom mori a museli zaplatiť vysoké reparácie.² Karol V. so svojim janovským admirálom Doriom pokračovali v boji ďalej. Ich námorná expedícia proti Alžíru (leto 1541) sa však skončila neúspechom. Naproti tomu v lete 1543 nasledovala úspešná francúzsko-osmanská výprava proti ríšskemu mestu Nice. Osmanská flotila dokonca prezimovala vo francúzskom Toulone a na spiatočnej ceste do Konštantínopolu *kaptan-ı derya*³ Barbarossa zaútočil na mestá

¹ ISOM-VERHAAREN, Christine. *Allies with the Infidel: The Ottoman and French Alliance in the Sixteenth Century*. London : I. B. Tauris & Co Ltd, 2011, s. 114ff. Pozri tiež: GARNIER, Edith. *L'Alliance impie. François Ier et Soliman le Magnifique contre Charles V.* Paris : Éditions du Félin, 2008, 300 s.

² THEUNISSEN, Hans. Ottoman – Venetian Diplomats: The cAhd – Names. In *Electronic Journal of Oriental Studies*, 1998, roč. 1, č. 1, s. 162-166; SETTON, Kenneth M. *The papacy and the Levant (1204 - 1571). The Fifteenth Century*. Philadelphia : The American Philosophical Society, 1984, vol. 3, s. 394-450.

³ *Kaptan-ı derya*, *kapudan-ı deryâ*, *kaptanpaşa* označenia pre najvyššieho vojenského veliteľa osmanského loďstva.

západného pobrežia Itálie (1544).⁴ Prevaha osmanského loďstva v Stredomorí trvala ďalších sedemnásť rokov až do víťazstva kresťanskej ligy pri Lepante (1571).

Možnosť ukončiť vojenské operácie a uzavrieť mier medzi Karolom a Sulejmanom sa naskytila po ukončení vojny medzi Františkom I. a Karolom V. V poradí deviata vojna o Itáliu sa skončila mierom v Crespy 18. septembra 1544. Tu sa František zaviazal podporovať Karolovu politiku v Uhorsku cez svoje diplomatické zastúpenie pri Porte. V prípade konfliktu s Osmanmi mal poskytnúť cisárovi vojenskú pomoc. Na oplátku Karol prisľúbil vydať princeznú z habsburského rodu za Františkovho syna Karola, vojvodu orleánskeho. Voľba padla na Ferdinandovu dcéru Annu, ktorá mala dostať do vena Milánsko.⁵ Aby sa František vyhol poskytnutiu vojakov a ušetril finančné prostriedky v prípadnom Karolovom ťažení proti Osmanskej ríši a zároveň sa pokúsil udržať spojenectvo so sultánom, prišiel s iniciatívou sprostredkovania mieru medzi Sulejmanom a Karolom.⁶ Hoci Karol súhlasil so začatím rokovaní, tieto sa mali držať v prísnej tajnosti. Hlavným dôvodom bolo pripravované vojenské ťažení proti protestantskému Šmalkadskému zväzu.

Zatiaľ čo boje Karola a Sulejmana o vplyv v Stredomorí viac-menej nerušene prebiehali od jari 1534 (Osmani znovuzískali Koroni a dobyli Tunis⁷) až do francúzskeho sprostredkovania mieru v zime 1544, Ferdinandova politika v Uhorsku zažívala chvíľkové vzostupy ale najmä dlhodobé pády. Po tom, ako sa Sulejman vrátil do Konštantínopolu zo svojho italského ťaženia v septembri 1537, začali prichádzať správy z Bosporu o príprave nového ťaženia. Spoločné obavy z možného útoku Sulejmana zblížili Ferdinanda a Jána Zápoľského. Zápoľský sa obával odplaty sultána za zavraždenie uhorského miestodržiteľa Ľudovíta Grittiho a jeho synov v Megyesi svojím sedmohradským vojvodom Majlátom z roku

⁴ JORGA, Nicolae. *Geschichte des Osmanischen Reiches*. Gotha : Friedrich Andreas Perthes, 1910, Band 3, s. 89-92; ISOM-VERHAAREN, ref. 1, s. 40-41, 119-140. Pozri tiež: de GÓMARA Francisco. L. *Guerras de mar del emperador Carlos V*. Madrid : Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2000, 307 s.

⁵ HASENCLEVER, Adolf. Die Geheimartikel zum Friede von Crépy vom 19 September 1544. In *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 1926/1927, roč. 45, N.F. 8, s. 418-426.

⁶ Nebolo to po prvýkrát, čo mal francúzsky kráľ sprostredkovať mier medzi Karolom a Sulejmanom. V roku 1538 po dohode z Aigues – Mortes prijal Karol Františkovo sprostredkovanie a do Konštantínopolu bol vyslaný Cesare Cantelmo. Podobne v 1540 francúzsky vyslanec Antonio Rincon žiadal Sulejmana, aby uzavrel mier s Karolom a ďalšími kresťanskými princmi. V oboch prípadoch sa sultán rozhodol pokračovať v boji. SEVERI, Bart. 'Denari In Loco Delle Terre...' Imperial Envoy Gerard Veltwijck and Habsburg Policy Towards the Ottoman Empire, 1545 – 1547. In *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae*, 2001, roč. 54, č. 2-3, s. 217; Správa Gerharda Veltwycka o rokovaniach s Portou v roku 1545. NEHRING, Karl et al. *Austro-Turcica 1541 – 1552*. München : R. Oldenbourg Verlag, 1995, (dok. č. 30), s. 91.

⁷ Khair al-Din Barbarossa obsadil Tunis v auguste 1534. Cisár Karol V. sa osobne postavil na čelo novej výpravy a stratený Tunis získal nasledujúci rok v júli. Na trón znovu dosadil svojho vazala Muhammada bin al-Hasana známeho ako Muley Hassan.

1534.⁸ Ferdinand sa zase nachádzal de facto vo vojnovom stave s Osmanskou ríšou.⁹ A tak zástupcovia oboch kráľov podpísali vo februári 1538 zmluvu vo Veľkom Varadíne.¹⁰ Túto zmluvu ratifikoval aj cisár Karol. Zatiaľ čo sa Ferdinand a Karol zaviazali k ochrane Jána Zápoľského v prípade osmanského útoku, Ján si mohol ponechať kráľovský titul (ako Ján I.) a svoje doterajšie územia v Sedmohradsku i Uhorsku s tým, že po jeho smrti prejdú tieto do rúk Ferdinanda. Zmluva bola tajná, navonok prezentovaná ako vzájomné prímierie. Publikovať sa mala až na žiadosť cisára. Nasledujúce mesiace sa odohrávali v očakávaní a hodnotení prichádzajúcich správ. Začiatkom júla 1538 informovali Ferdinanda, že osmanská armáda v počte osemdesiat tisíc vojakov postupuje smerom k riekam Sáva a Dráva.¹¹ No v auguste bolo zrejmé, že Sulejman smeruje do Moldavska, aby potrestal svojho vazala, neposlušného Petra Rareša. V tomto duchu písal aj Juraj Martinuzzi, hlavný radca a pokladník kráľa Jána, Ferdinandovi. V liste vyjadril svoje obavy, že po Moldavsku sa sultán obráti so svojimi viac ako dvesto tisíc mužmi proti Uhorsku a že môže napadnúť aj Svätú ríšu.¹² Očakávania Juraja Martinuzziho sa však nenaplnili a Sulejman sa vrátil koncom novembra 1538 po pacifikácii Moldavska priamo do Konštantínopolu. Zdalo sa, že nebezpečenstvo zo strany Osmanov pominulo¹³ a v očiach Jána stratila Veľkoveľkvaradínska zmluva na dôležitosť. V marci si Ján I. zobral za manželku Izabelu, mladšiu dcéru svojho švagra poľského kráľa Žigmunda I. Onedlho sa mu mal narodiť syn, dedič, s ktorým Veľkoveľkvaradínska zmluva nepočítala. Keď na začiatku roku 1539 Ferdinand požadoval, aby bola zmluva oficiálne publikovaná, Ján Zápoľský a Martinuzzi to odmietli.¹⁴ Toto odmietnutie malo následne dohru v Konštantínopole.

Okruh možných spojencov Ferdinanda v boji proti sultánovi bol v roku 1539 minimálny. Benátky rokovali s Osmanmi o mieri. Ferdinandov brat Karol bol zamestnaný

⁸ Ludovít Gritti (*1480 – †1534) pôvodom benátsky kupec, miestodržiteľ Uhorska menovaný sultánom Sulejmanom 1529 – 1534. Zároveň poradca Ibrahima Pašu pre západnú zahraničnú politiku. Pozri: SZÁKALY, Ferenc. *Ludovico Gritti in Hungary 1529-1534: A Historical Insight in to the Beginnings of Turco-Habsburgian Rivalry*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1995, 143 s.; KRETSCHMAYR, Heinrich. Ludovico Gritti: Eine Monographie In *Archiv für Österreichische Geschichte*, 1897, roč. 83, 105 s.

⁹ Večný mier uzatvorený medzi Ferdinandom a Sulejmanom z 1533 stroskotal definitívne Katzianerovou výpravou proti osmanskému Osijeku v 1537.

¹⁰ Veľkoveľkvaradínsky mier, jeho ratifikácie a dodatky v: GOOS, Roderich. *Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526-1690)*. Wien : Adolf Holzhausen, 1911, (dok. č. 16A, 16B, 16C), s. 66ff.

¹¹ List Moroneho Farnesemu, Linz, 13. júla 1538. FRIEDENSBURG, Walter. (ed.). *Nuntiaturberichte aus Deutschland 1533 – 1559 nebst ergänzenden Actenstücken*. Gotha : Fridrich Andreas Perthes, 1892, Abt. 1, Band 8, (dok. č. 101), s. 313-314.

¹² List Martinuzziho Ferdinandovi, Varadín, 16. augusta 1538. KÁROLYI, Árpád (ed.). *Frater György levelezése 1535-1551*. Codex epistolaris fratri Georgii. Budapest : Atheanaeum, 1881, (dok. č. XI), s. 15-17.

¹³ Ján Zápoľský si udobril sultána vyplatením tribútu v hodnote 300 tisíc zlatých. Porovnaj : FRIEDENSBURG, ref. 11, Abt. 1, Band 8, (dok. č. 53, 54, 76, 171), s. 212, 214, 272-273, 500-501.

¹⁴ KÖPECZI, Béla et al. *History of Transylvania: From the Beginnings to 1606*. New York : Columbia University Press, 2001, s. 607-608.

povstaním v Gente a podpora Svätej ríše, ktorá bola rozdelená na dva nezmieriteľné tábory, bola viazaná na ústupky buď voči katolíkom alebo protestantom.¹⁵ Aby Ferdinand odvrátil nebezpečenstvo možnej osmanskej výpravy do Uhorska, vyslal do Konštantínopolu v lete 1539 Hieronyma Laskiho ako svojho vyslanca.¹⁶ Laski sa sťažoval u sultána na osmanské prepady Slavónska. Jeho pozícia vychádzala z tvrdenia, že obe ríše uzavreli mier v 1533 a ten bol stále v platnosti. Osmanská strana reagovala tvrdením, že mier z 1533 mal vstúpiť do platnosti až po vyšetrení hraníc v Uhorsku Ľudovítom Grittim, ten bol však zavraždený. Ďalšou úlohou Laskiho bolo pohnúť sultána k odobreniu Veľkovevradínskej zmluvy. Za priateľstvo sultána mohol ponúknuť sumu do výšky tristotisíc zlatých a pevnosť Castel-Nuovo (Herzeg Novi), ktorú sa podarilo dobyť ustupujúcej flotile Ligy po porážke pri Prevezze (1538).¹⁷ Týmto spôsobom sa veľkovevradín Lütfi Paša oficiálne dozvedel o existencii spomínanej zmluvy. Reakcia bola jednoznačná. Kráľ Ján nemal žiadne právo rozhodovať o Uhorsku, ktoré mu nikdy nepatrilo. Napriek spomínaným výmenám názorov sultán udelil Ferdinandovi šesťmesačné prímerie začínajúce sa prvým januárom 1540 s podmienkou, že Laski sa do spomínaných šiestich mesiacov vráti s plnou mocou, aby mohol rokovať a uzavrieť trvalý mier. Budúce rokovania mali zohľadňovať status quo v Uhorsku a počítat' s každoročným platením tribútu. Na spiatocnej ceste z Konštantínopolu sa Laski pokúsil presvedčiť pohraničných begov, aby zastavili nájazdy smerujúce prevažne na majetky grófa Mikuláša Zrínskeho.¹⁸ Nájazdy predstavovali akúsi súkromnú odplatu voči Zrínskemu zato, že dal popraviť veliteľa Hansa Katzianera, zbaveného titulu a majetkov ako dôsledok za zodpovednosť za anihiláciu Ferdinandových vojsk pri Osijeku (1537). Katzianerovi sa síce podarilo utiecť z viedenského väzenia a vstúpiť do služieb sultána, no Zrínskeho vojaci ho chytili a popravili.¹⁹ Ďalšie zdržanie spôsobil zlý zdravotný stav samotného Laskiho.

¹⁵ FISCHER-GALATI, Stephan A. *Ottoman Imperialism and German Protestantism 1521-1555*. New York : Octagon books, 1972, passim.

¹⁶ Finálna správa z prvej Laskiho misie v službách Ferdinanda sa nezachovala. Zachoval sa však Laskiho podrobný denník z jeho druhej misie pri Porte. Tento obsahuje množstvo informácií vzťahujúcich sa k prvej misii. Denník publikovaný v: GÉVAY, Anton. *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte* Wien : Bei Schaumburg und Comp., 1840, Band 3, Teil 3, s. 2-65.

¹⁷ Khayr al-Din Barbarossa znovuzískal Castel-Nuovo v auguste 1539.

¹⁸ List kráľovnej Márie Hieronymovi Laskimu, Viedeň, 4. apríla 1540. GÉVAY, ref. 16, Band 3, Teil 2, (dok. č. 42), s. 47f. Pozri tiež: list Murada Bega Hieronymovi Laskimu, Gradiška, 12. apríla 1540. PETRITSCH, Ernst D. *Regesten der Osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv*. Band 1. 1480-1574. In *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Ergänzungsband* 1991, 10/1, (regest č. 54), s. 39.

¹⁹ ZINKEISEN, Johann W. *Geschichte des osmanischen Reichs in Europa*. Gotha: Bei Friedrich Andreas Perthes, 1854, Band 2, s. 830.

Ferdinand vyslal posla Andronica Tranquillia k Sulejmanovi, aby ho informoval o príčinách zdržania.²⁰

Konečne začiatkom júla 1540 sa Laski chystal na svoju druhú misiu na Bospor v službách Ferdinanda. V inštrukčnom liste vystavenom v Hagenau mu Ferdinand písal, aby ako ročné platby sultánovi ponúkol hodiny, sokolov či iné nepeňažné dary. Ak by sultán nesúhlasil, Laski mohol ponúknuť za tú časť Uhorska, ktorú Ferdinand aktuálne držal najviac 30 000 zlatých. Každoročná penzia za priateľskú podporu a dodržiavanie mieru mala byť vo výške najviac 8000 zlatých ročne pre veľkovezira Lütfiho Pašu a 2000 pre hlavného dragomana²¹ Junusa Bega. Ako blesk z jasného neba prišla správa, že kráľ Ján I. zomrel 21. júla 1540 vo svojom vojenskom tábore počas výpravy proti rebelom – sedmohradskému vojvodovi Štefanovi Majlátovi a Imrichovi Balašovi.²² Ferdinand okamžite začal pripravovať vojsko s pomocou ktorého chcel získať to, čo mu na základe Veľkovaradínskej zmluvy patrilo.

Laski sa napriek Ferdinandovým vojenským prípravám rozhodol odcestovať do Konštantínopolu a žiadať sultána, aby nerokoval s vyslancami kráľovnej vdovy Izabely a jej nedospelého syna Jána Žigmunda. Laski pricestoval na Bospor posledný októbrový deň roku 1540. Pri stretnutí s Lütfi Pašom na otázku, prečo prišiel rokovať o mieri, keď Ferdinandove vojská stoja pri Ostrihome, Laski odpovedal, že Ferdinand nesmeruje proti sultánovi, ale snaží sa naplniť články zmluvy z Veľkého Varadína. Osem dní po príchode sa stretol Laski aj so Sulejmanom. Ten ho vo svojom paláci spočiatku nepustil ani k slovu a oznámil mu, že medzičasom Ferdinandove vojská postúpili smerom k Budínu. Ak chcel Ferdinand mier, mal zanechať svoje ťaženie a za tú časť Uhorska, ktorú vlastnil, mal posielat' tribút. Čo sa týkalo odstúpenia celého Uhorska Ferdinandovi, to neprichádzalo do úvahy ani za milión zlatých. Laski navrhol, že on sám sa vráti a zastaví postup Ferdinandových vojsk. Následne by sa stretol sultán s Ferdinandom a vyriešili by spory osobne. Tento návrh považoval Sulejman prinajmenšom za detinský a vydal príkaz, aby vzali Laskiho do väzby.²³

²⁰ Tranquillius Andronicus po návrate z Konštantínopolu bol zakrátko znovu vyslaný naspäť, aby konečne ohlásil príchod Laskiho druhej misie. Pozri: Ferdinandove inštrukcie pre Tranquillia Andronica, Viedeň, 20. augusta 1540 v: GÉVAY, ref. 16, Band 3, Teil 3, (Beilagen: dok. č. IX) s. 83ff.

²¹ Dragoman (variácie: dragomannus, trucheman, tercüman...) označenie pre tlmočníka, prekladateľa z osmančiny, perzštiny, arabčiny do jazykov latinskej Európy.

²² Táto rebélia je považovaná za prvý pokus sedmohradskej šľachty o oddelenie sa od Uhorska za účelom ochrany pred zvyšujúcim sa rizikom osmanskej invázie. KÖPECZI, ref. 14, s. 608.

²³ Denník Hieronyma Laskiho počas jeho druhého vyslanectva k sultánovi Sulejmanovi I. GÉVAY, ref. 16, Band 3, Teil 3, s. 2-65; listy Hieronyma Laskiho Ferdinandovi, Konštantínopol, zima 1540/1541. *Tamže*, Band 3, Teil 3, s. 101-147.

Vojská pod vedením Leonharda von Velsa na jeseň 1540 dobyli Vyšehrad, Vacov, Pešť a Stoličný Belehrad. Nasledujúci rok boje pokračovali a Ferdinandove vojská od mája obliehali hlavné mesto Uhorska Budín. Sulejman vyrazil z Konštantínopolu 20. júna 1541. V ten istý deň napísal aj list Ferdinandovi, ktorý predstavoval oficiálne vyhlásenie vojny.²⁴ Sulejman nerozumel, akým právom vtrhli Ferdinandove vojská do Uhorska, do krajiny, ktorú on sám dobyl a patrí výlučne jemu. Znovu zopakoval, že kráľ Ján bol jeho otrokom a nemal právo disponovať Uhorskom. Ďalej Ferdinandovi oznámil, že na základe prosby celého uhorského národa²⁵ poveril správou Uhorska syna zosnulého kráľa Jána – Jána Žigmunda.

Ferdinandovým vojskám sa Zápoľskému verný Budín dobyť nepodarilo, a tak 21. augusta začali tieto ustupovať pred blížiacou sa osmanskou armádou. Ústup bol nariadený príliš neskoro. Osmanskému predvoju sa podarilo hneď ďalší deň dohoniť Roggendorfove oddiely. Vezir Mehmed Paša porazil nepriateľa a zmenil ústup habsburských vojsk na útek.²⁶

O týždeň na pätnáste výročie víťazstva na moháčskom poli janičiari Ist'ou obsadili Budín. Sulejman vstúpil do Budína a vyhlásil ho za centrum nového osmanského ejaletu. Kráľovná vdova Izabela spolu so svojim synom Jánom Žigmundom, ktorý dostal do správy sedmohradský sandžak za poplatok 10 000 zlatých ročne, museli odísť. Najprv sa usídlili v meste Lippa, no neskôr sa hlavným centrom Sedmohradska stal Gyulafehérvár. Martinuzzi obdržal územia na východ od Tisy tiež ako sandžak. Rovnako osmanským sandžakbegom sa stal aj Peter Petrovič, ktorý dostal do správy temešvárske banát.²⁷

Začiatkom septembra sa v Budíne objavili Ferdinandovi vyslanci Mikuláš gróf zo Salmu, František Révai a Žigmund von Herberstein. Ich inštrukcie sa ničím významným nelíšili od tých predchádzajúcich. Vyslanci sa mali pokúsiť sultána pohnúť k tomu, aby uznal Ferdinanda za právoplatného následníka zosnulého kráľa Jána. Za celé Uhorsko mohli ponúknuť sumu maximálne do výšky stotisíc zlatých ročne. V prípade status quo v Uhorsku

²⁴ List Sulejmana Ferdinandovi, Konštantínopol, 20. júna 1541. *Tamže*, Band 3, Teil 3, (dok. č. LV), s. 147-148.

²⁵ Na základe poslednej vôle zosnulého Jána Zápoľského odišli Štefan Verbóci a Jánoš Eszéki v októbri 1540 do Konštantínopolu. Tu Sulejman uznal Jánovho syna Jána Žigmunda za dediča trónu a udelil mu všetky územia, ktoré predtým ovládal kráľ Ján za mesačnú platbu 25 000 zlatých. PAPP, Sándor. *Die Verleihungs-, Bekräftigungs-, und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung*. Wien : ÖAW, 2003, s. 53-56; FODOR, Pál. Ottoman Policy Towards Hungary, 1520 – 1541 In FODOR, Pál (ed.). *Quest of the Golden Apple. Imperial Ideology, Politics and Military Administration in the Ottoman Empire*. Istanbul : Isis Press, 2000, s. 136-137.

²⁶ BAYKAL, Bekir S. (ed.). *Peçevi Tarihi I*. Ankara : T.C. Kültür Bakanlığı, 1999, s. 221-223; ÇABUK, Vahid (ed.). *Solak-zade Tarihi*. Ankara : Kültür Bakanlığı, 1989, s. 203-205.

²⁷ PAPP, ref. 25, s. 57.

30 – 40 000 zlatých. Za sprostredkovanie a dodržiavanie mieru mohli sľúbiť vezírom od 8000 do 10 000, hlavnému dragomanovi od 1000 do 2000 zlatých.²⁸

Druhý vezír Rüstem Paša viedol rokovania za osmanskú stranu. Požadoval vrátenie obsadených pevností, predovšetkým Pešti, Ostrihomu, Taty a Vyšehradu. O deň nato zopakoval sultán na audiencii vyslancom podmienky znovu. Ferdinand mal vrátiť pevnosti, ktoré dobyl minulý rok a za časť Uhorska v jeho správe platiť každoročný tribút.²⁹ S týmito podmienkami boli vyslanci neskôr prepustení.³⁰

Okupácia Budína a začlenenie západných častí Uhorska do Osmanskej ríše spôsobili rozruch nielen v samotnom Uhorsku, ale aj medzi ríšskymi stavmi. Najprv sa podarilo uzatvoriť Ferdinandovi tajnú dohodu s biskupom Jurajom Martinuzzim, regentom nedospelého kniežat'a Jána Žigmunda, a jeho matkou kráľovnou Izabelou v Gyalu. Koncom decembra 1541 sa dohodli, že Uhorsko bude zjednotené pod vládou Habsburgovcov a ako kompenzáciu zato dostane rodina Zápoľských župu Spiš a každoročnú penziu vo výške 12 000 zlatých.³¹ Začiatkom januára povolal Ferdinand ríšske stavy do Speyera, aby prerokovali otázku stálych subsidií na obranu proti Turkom. Protestanti sa stretli v Naumburgu, aby skoordinovali svoj postup pre nadchádzajúci snem. Na sneme žiadali uznať luteránsku vieru z dlhodobého pohľadu a okamžité vymenovanie luteránov do komorského ríšskeho súdu. Ferdinand síce zamietol ich požiadavky, ale navrhol predĺžiť záruky ohľadom luteránskeho vierovyznania o ďalších päť rokov a prisľúbil otvoriť komorský súd pre luteránov v bezprostrednej budúcnosti. Protestanti súhlasili a spolu s katolíckymi stavmi prisľúbili postaviť ríšske vojsko. Vojsko malo byť pripravené k akcii v máji toho roku pri Viedni.³² Nestalo sa tak a slávnostná prehliadka vojsk Ferdinandom a kráľovnou vdovou Máriou sa konala až začiatkom júla. Vyše štyridsaťtisícová armáda sa pohla do Uhorska. V septembri hlavné sily pod vedením kurfirsta Jána II. Brandenburského začali obliehať Pešť. Hoci sa podarilo prelomiť opevnenie, osmanské jednotky odolali a ríšske vojská do vnútra nevpustili. Začiatkom októbra boli kresťanské vojská prinútené zanechať obliehanie a stiahnuť sa. Výprava sa skončila úplným fiaskom.

²⁸ Ferdinandove inštrukcie Mikulášovi von Salm, Františkovi Révaiovi a Žigmundovi von Herberstein pre rokovania so Sulejmanom, Wiener Neustadt, 29. augusta 1541. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 1), s. 1-4.

²⁹ Finálna správa Mikuláša Salma a Žigmunda von Herberstein o rokovaniach so Sulejmanom v tureckom tábore pri Budíne. *Tamže*, (dok. č. 2), s. 4-17. Porovnaj s detailnejšími vlastnými zápiskami Žigmunda von Herberstein. LEITSCH, Walter. Sigismund von Herberstein bei Süleyman dem Prächtigen. In *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 1992, roč. 82, s. 269-287.

³⁰ List Sulejmana Ferdinandovi, Starý Budín, 12. – 21. septembra 1541. SCHAENDLINGER, Anton C. *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II.* Wien : ÖAW, 1983, (dok. č. 2), s. 5-6.

³¹ Zmluva z Gyalu, 29. decembra 1541. GOOS, ref. 10, (dok. č. 18 A, 18B, 18C), s. 110ff.

³² FISCHER-GALATI, ref. 15, s. 85.

Od ríšskeho ťaženia do Uhorska očakával Ferdinand veľmi mnoho. Dokazujú to aj inštrukcie Tranquillusovi Andronicovi. Ten bol napriek postupu ríšskych vojsk na Pešť vyslaný do Konštantínopolu, aby žiadal celé Uhorsko pre Ferdinanda.³³ Po príchode na Bospor bol Andronicus držaný pod prísny dohľadom. Jeden z jeho sluhov bol uväznený a neskôr popravený. Vezír Sulejman Paša podmieňoval akékoľvek ďalšie rokovania stiahnutím sa ríšskych vojsk z Uhorska a vrátením všetkých pevností, ktoré dobyl Ferdinand ešte v rokoch 1540 – 1541. Andronicus informoval Ferdinanda o neúspechu svojej misie v januári 1543.³⁴ Ako ďalší vyslanec k Porte bol určený Ján Marsupinus. Ten mal cez sprostredkovanie bosniackeho sandžakbega Ulamu, žiadať sultána o dvojročné prímerie. Za držbu aktuálnej časti Uhorska aj spolu s pevnosťami Ostrihom, Vyšehrad, Tata a Stoličný Belehrad mohol Marsupinus ponúknuť ročnú platbu 50 000 zlatých.³⁵ Misia bola pravdepodobne organizovaná príliš neskoro, aby mohla odvrátiť osmanskú výpravu do Uhorska. V apríli vyrazil Sulejman na čele vojska z Adrianopolu. Svojou desiatou výpravou upevnil osmanské pozície v Uhorsku a zabezpečil obranu Budína. Dobytím pevností Valpovo, Stoličný Belehrad, Tata, Pät'kostolie, Siklós a Ostrihom rozšíril územie Budínskeho ejaletu a zároveň dotvoril obrannú líniu proti možným útokom smerujúcim do vnútra provincie. Nasledujúci rok sultán síce netiahol na čele vojsk do Uhorska, no boje v Uhorsku pokračovali. Osmanom sa podarilo dobyť Vyšehrad, Novohrad, Hatvan, Vacov a pevnosť Simontornya. Osmanský zábor v Uhorsku sa upevnil a dostal pevný inštitucionálny rámec. V roku 1544 začal svoju prácu aj defterdár³⁶ Halil. Vyhotovil podrobné záznamy o zdrojoch príjmu v Budínskom ejalete.³⁷ Na základe týchto defterov sa potom pridelovali *dirliky*³⁸ konkrétnym sipáhiom, janičiarom či iným reprezentantom Porty.

Napriek bojom v Uhorsku obe strany udržiavali vzájomné kontakty. Od oficiálneho vyhlásenia vojny v júni 1541 až do ukončenia Sulejmanovej výpravy v novembri 1543 si obaja panovníci vymenili najmenej osem listov a k sultánovi smerovali tri diplomatické misie.

³³ Ferdinandove inštrukcie Tranquilliovi Andronicovi pre rokovania so Sulejmanom, Viedeň, 10. júla 1542. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 3), s. 17-20.

³⁴ Finálna správa Tranquillia Andronica o rokovaniach v Konštantínopole v 1542, koniec roku 1542. *Tamže*, (dok. č. 4), s. 21-30.

³⁵ Ferdinandove inštrukcie Johannovi Marsupinovi, roku 1543. *Tamže*, (dok. č. 5), s. 31-36.

³⁶ Defterdár označenie vedúceho osmanského úradníka v provincii zodpovedného za finančné záležitosti. Defterdár zostavoval registre všetkých príjmov v provincii. Tieto registre sa nazývali deftery (pre Uhorsko sú dobre známe podrobné, detailné súpisy zdrojov príjmov – *tahrir defterleri* a súpisy vo forme kompédia – *icmal defterleri*).

³⁷ KÁLDY-NAGY, Gyula. *Kanuni Devri Budin Tahrir Defteri (1546-1562)*. Ankara : Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1971, s. 23ff.

³⁸ *Dirlik* (tur.) v preklade ako obživa. *Dirlik* predstavoval zdroje príjmu (obživy) pre osmanských vojakov a úradníkov ako kompenzácia za ich služby počas ťaženia. Zvyčajne to boli daňové výnosy z miest, dedín, lesov, pasienkov... Podľa veľkosti výnosu sa *dirliky* delili zostupne nasledovne: *chás*, *zeámet*, *timár*.

Hoci ani jedna z nich nemala úspech, obe strany mali záujem pokračovať v dialógu a uzatvoriť výhodný mier. Vo februári 1544 nadviazali kontakt Ferdinandov uhorský miestodržiteľ ostrihomský arcibiskup Pavol z Vardy a budínsky miestodržiteľ beglerbeg Yahyapašazade Mehmed Paša. Arcibiskup vyslal svojho sekretára Johana Deseuffyho, aby zistil podmienky prípadného prímeria. Mehmed Paša bol pripravený prímerie dodržiavať, ak vyšle Ferdinand mierovú misiu k sultánovi. Pre túto misiu prisľúbil glejt.³⁹ Jeho prisľuby mu však nebránili, aby organizoval vojenské operácie na pohraničí a sám dobyl Vacov, Novohrad či Vyšehrad. V júni 1544 písal Pavlovi z Vardy, že on sám nemá kompetencie, aby uzatvoril jednomesačné prímerie, ktoré žiadal Deseuffy, ale radil vyslať misiu k sultánovi čo najskôr.⁴⁰ V októbri sa vrátil z Konštantínopolu Ferdinandov posol aj s listom od sultána.⁴¹ List sa nezachoval, no možno predpokladať, že Sulejman v ňom súhlasil s uzatvorením prímeria na hraniciach a vyslaním mierovej misie. Pre túto misiu bol vybraný jágerský prepošt Hieronymus Adorno, dôverník kaločského biskupa Františka Frankopána. Inštrukcie pre Adorna boli vystavené v decembri 1544. Ak by sa nepodarilo uzavrieť mier, mal uzatvoriť jednoročné prímerie so sultánom v záujme ďalších rokovaní o mierovej zmluve.⁴² V januári Adorno žiadal od Ferdinanda doplňujúce informácie ohľadom možnosti kondomínia na osmansko-habsburskom pohraničí v Uhorsku a jeho misie u Mehmeda Pašu v Budíne.⁴³ V týchto otázkach dôveroval Ferdinand svojmu najvyššiemu veliteľovi v Uhorsku Leonhardovi von Vels.⁴⁴ Leonhard pravdepodobne informoval Adorna koncom januára, že v prípade kondomínia sa bude problém riešiť s budínskym beglerbegom a využije sa jeho sprostredkovanie. Ďalej písal Adornovi, že pri uzatváraní prímeria v Budíne môže ponúknuť Mehmedovi Pašovi za jeho dodržiavanie 1000 až 2000 zlatých. V prípade uzatvorenia mierovej zmluvy môže ponúknuť budínskemu pašovi za jej sprostredkovanie a dodržiavanie jednorazovú platbu 8000 zlatých alebo ročnú penziu vo výške 2500 zlatých. Vyšetrenie a určenie vzájomných hraníc zmiešanou komisiou malo nasledovať v rámci šiestich mesiacov

³⁹ PETRITSCH, Ernst D. *Ungarnpolitik Ferdinands I. bis zu seiner Tributpflichtigkeit an die Höhe Pforte*. [Dissertation]. Wien : Universität Wien, 1979, s. 137-138.

⁴⁰ List Mehmeda Pašu Pavlovi z Vardy, Budín, 20. júna 1544. Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien (ďalej ako *HHStA*), fond Turcica 5, Konvolut 6 (1544), fol. 46. Kratučký regist tohto listu v: PETRITSCH, ref. 18 (regist č. 81), s. 47. V tomto čase cestoval na Bospor cez Viedeň aj portugalský vyslanec Eduardo Cataneo. Ferdinand mu adresoval memorandum. Cataneo sa mal pokúsiť získať u sultána mier na základe status quo v Uhorsku s presne určenými hranicami. Memorandum pre Eduarda Catanea, 8. júna 1544. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 6), s. 36-37.

⁴¹ List Mehmeda Pašu Ferdinandovi, Budín, 7. októbra 1544. *HHStA*, fond Turcica 5, Konvolut 6 (1544), fol. 47. Kratučký regist tohto list v: PETRITSCH, ref. 18, (regist č. 82), s. 47.

⁴² Ferdinandove inštrukcie Hieronymovi Adornovi, Viedeň, 28. a 29. decembra 1544. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 7 a 8), s. 37-41.

⁴³ Listy Hieronyma Adorna Ferdinandovi, Viedeň, 6. a 7. januára 1545. *Tamže*, (dok. č. 9 a 10), s. 42-43.

⁴⁴ List Ferdinanda Leonhardovi von Vels, Praha, 15. januára 1545. *Tamže*, (dok. č. 11), s. 44.

po uzatvorení mierovej zmluvy.⁴⁵ Posledný januárový deň 1545 dorazili vyslanec Adorno, jeho sekretár Johann Maria Malvezzi a Žigmund Posgay do Budína. Päť dní nato Adorno získal glejt pre pokračovanie svojej cesty a Žigmund Posgay sa vrátil aj s dekrétom Mehmeda Pašu o prímerí naspäť. Osmanský dekrét oznamoval, že počas misie Adorna sa má zachovávať na hraniciach prímerie. Toto sa malo dať všetkým na vedomie. Ďalej mali byť vymenovaní ľudia na oboch stranách zodpovední za dodržiavanie prímeria a riešenie potenciálnych konfliktov. Na území Osmanskej ríše títo sídlili v Budíne, Páťkostolí, Velike a Jászberény. Na strane kráľovského Uhorska v Sihoti (maď. Szigetvár), Komárne, Jágri a Záhrebe.⁴⁶ Potom čo osmanský posol v sprievode Posgaya priniesol osmanský dekrét Leonhardovi von Vels, ten vo Viedni 11. februára listinou s identickým obsahom potvrdil prímerie. Túto spolu s odmenou 5000 zlatých, ktoré prisľúbil Adorno Mehmedovi Pašovi, odovzdal osmanskému poslovi.⁴⁷ Adorno zatiaľ pokračoval vo svojej ceste k sultánovi do Adrianopolu. Keď tam dorazil (február/marec), jeho zdravotný stav sa veľmi zhoršil. Adorno umrel 15. apríla. Potom ako si veľkovezír Rüstem Paša overil u Malvezziho, že Adorno zomrel prirodzenou smrťou, chcel v rokovaní pokračovať. Keďže sekretár Malvezzi nemal potrebné oprávnenia, veľkovezír prisľúbil dodržiavať prímerie aj počas novej Ferdinandovej misie. Tá mala prísť k sultánovi najneskôr do päťdesiatich dní.⁴⁸ Toto oznámil Malvezzi Ferdinandovi osobne vo Wormse druhý májový deň. Keďže päťdesiatdňový limit bol z pohľadu Ferdinanda nespĺniteľný,⁴⁹ listom požiadal veľkovezír, aby počkal a dodržiaval prímerie kým vyšle ďalšieho vyslanca. Úlohou bol poverený rodený Ital, doktor práv a filológie, Nikolas Secco (Nikolaus Sick). Ferdinandove inštrukcie datované 21. mája 1545 dávali Seccovi za úlohu obnoviť staré priateľstvo (*veterem amicitiam*) a vzájomne usporiadať držbu území a majetkov na spoločných hraniciach. Secco sa mal ospravedlniť Rüstemovi Pašovi, že prišiel bez hodnotných darov a z dôvodu časovej tiesne priniesol len menšie dary. Ďalej mohol Secco sľúbiť vezírom a hlavnému dragomanovi peňažné dary za priateľský postoj – za pomoc a dodržiavanie mierovej zmluvy. Čo sa týkalo uzavretia mieru, Secco mohol prisľúbiť posielanie každoročného čestného daru vo výške najviac 30 000 zlatých. Pri rokovaní mal postupovať v spolupráci s vyslancom cisára Karola.⁵⁰ Secco

⁴⁵ List Leonharda von Vels Hieronymovi Adornovi, Komárno, 28. januára 1545. *Tamže*, (dok. č. 12), s. 44-47.

⁴⁶ Dekrét beglelerbega Mehmeda Pašu o prímerí, Budín, 5. február 1545. PETRITSCH, ref. 18, (regist č. 83), s. 48.

⁴⁷ PETRITSCH, Ernst D. Beiträge zur Diplomatie Ferdinands I an der Hohen Pforte. Das Gesandtenwesen 1545 – 1547. [Prüfungsarbeit] Wien : Institut für österreichische Geschichtsforschung, 1977, s. 21-30.

⁴⁸ Listy J. M. Malvezziho Ferdinandovi, po 23. apríli 1545. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 16 a 17), s. 51-56.

⁴⁹ Len cesta z Adrianopolu do Wormsu trvala Malvezzimu 39 dní.

⁵⁰ Ferdinandove inštrukcie Nikolasovi Sickovi, Worms, 21. mája 1545. *Tamže*, (dok. č. 21), s. 59-69.

vyrazil na cestu do Konštantínopolu 25. mája 1545. Kvôli napätej situácii na pohraničí⁵¹ opustil Secco Viedeň až 10. júna. O tri dni dohodol v Budíne prímerie s Mehmedom Pašom na dobu svojej misie. Aby dokázal doraziť do cieľa v rekordne krátkom čase (9. júla), cestou uhnal desať koní na smrť. Po jeho príchode sa však francúzsky rezident Gabriel d'Aramont, sprostredkovateľ rokovaní medzi cisárom a Portou, zaslúžil o to, aby bol Secco vzatý do väzby. Izolácia Secca trvala až do príchodu cisárskeho vyslanca Gerharda Veltwycka (august 1545).⁵²

Potom ako bola podpísaná zmluva z Crépy medzi Františkom I. a Karolom V., francúzsky kráľ ponúkol cisárovi sprostredkovanie mieru s Portou. V decembri 1544 František vyslal svojho posla k Porte, aby informoval sultána o možnosti mierových rokovaní s cisárskym vyslancom. Sulejman súhlasil. Po návrate francúzskeho posla Karol prijal francúzske sprostredkovanie v apríli 1545.⁵³ Misiou bol poverený Gerhard Veltwyck. Veltwyck patril medzi najvzdelanejších mužov svojho času. Narodil sa v roku 1505 v Utrechte v židovskej rodine. Študoval jazyk arabský, hebrejský a liturgickú chaldejskú sýrštinu. Jeho vzdelanie a konverzia na katolícku vieru (1539) mu priniesli možnosť zapájať sa do teologicko-politických debát vo Svätej ríši. Veltwyck sa stal chránencom Nicolasa Perrenota de Granvella, kancelára Karola V. Po jeho boku sa pravdepodobne zúčastnil na cisárovej neúspešnej výprave do Alžíru (1541). V roku 1542 pôsobil ako zástupca kráľovnej vdovy nizozemskej miestodržiteľky Márie vo Valladolid. Rovnako na príkaz Márie sa nasledujúci rok zúčastnil ríšskeho snemu v Norimbergu. V roku 1544 prenikol Veltwyck hlbšie aj do tureckej problematiky. Koncom roku cestoval do Trnavy, kam sa zišla šľachta kráľovského Uhorska. Po vytvorení Budínskeho ejalétu (1541) a značnom rozšírení osmanskej moci v Uhorsku v 1543 a 1544 hrozilo, že šľachta kráľovského Uhorska sa odkloní od Habsburgovcov a bude nasledovať príklad vazalského Sedmohradska. Veltwyck mal za úlohu upokojiť uhorský snem a zopakovať prísľuby o cisárovom protitureckom ťažení z ríšskeho snemu v Speyeri (1544). Keď sa vo februári 1545 Veltwyck v Trnave oboznámil so situáciou a dozvedel sa, že tajné rokovania o prímerí Ferdinanda s Osmanmi sú uhorskej šľachte známe, informoval Karola a žiadal ho o zmenu jeho postoju voči Uhorsku. Vyzval ho

⁵¹ 29. mája 1545 budínsky beglerbeg Mehmed Paša v liste Leonhardovi von Vels protestoval a vyhrážal sa protiopatreniami proti opakujúcim sa porušeniam prímeria zo strany Habsburgovcov. Spomenul najmä krádež štyridsiatich koní a zajatie ich strážcov mužmi Štefana Losoncsyho. PETRITSCH, ref. 18, (regist č. 86), s. 48-49.

⁵² Listy Nikolasa Sicka Ferdinandovi, Konštantínopol, 25. augusta, 7. septembra 1545 a finálna správa o rokovaníach v Konštantínopole roku 1545, Adrianopol, po 10. novembra 1545. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 26, 27 a 28), s. 73-81.

⁵³ List Jeana de Saint Mauris Franciscovi de los Cobos, Blois, 7. mája 1545. HUME, A. S. M. (ed.). *Calendar of letters, despatches, and state papers, relating to the negotiations between England and Spain...* [Calendar of State Papers, Spain, Vol. 8: 1545-1546] London : Longmans, Green, 1904, s. 99.

k osobnej účasti na uhorskom sneme. Veril, že prejavenie takéhoto záujmu, by upevnilo dôveru Uhrov v Habsburgovcov a pritiahlo mnohých šľachticov aj zo Sedmohradska.⁵⁴ Po návrate z Uhorska bol 22. mája 1545 vo Wormse poverený misiou do Konštantínopolu. Ako cisársky vyslanec spolu s francúzskym vyslancom Jeanom de Monluc sa mal zúčastniť na mierových rokovaníach a uzavrieť mier.⁵⁵ V tajných inštrukciách od cisára však obdržal pokyny, aby Francúzom nedôveroval a uzavrel so sultánom najviac prímerie.⁵⁶ Karol sa chcel stálym kontaktom s Osmanmi vyhnúť. Veril, že po vysporiadaní sa s ríšskymi protestantmi, ku ktorému sa chystal, bude môcť zorganizovať protitureckú výpravu. Ak by Jean de Monluc a francúzsky rezident pri Porte Gabriel d'Aramont znemožňovali rokovania, mohol Veltwyck vyzradiť obsah zmluvy z Crépy, presnejšie tú časť, ktorou sa František zaviazal poskytnúť vojenské jednotky na boj proti Osmanskej ríši.

Veltwyck spolu s Monlucom opustili Benátky 22. júna. Priplávali do Dubrovníka, kde Monluc ochorel a tak Veltwyck bol prinútený počkať dva týždne, kým sa Monlucov zdravotný stav nezlepší. Medzičasom sa dozvedel, že Secco už dorazil na Bospor a začal rokovať s Osmanmi. Vyslal za ním vlastného kuriéra s listom, aby počkal na jeho príchod a rokovania zatiaľ prerušil.⁵⁷ Keďže Secco ani Veltwyck nemali spoločnú šifru, list nebol kódovaný. Keď sa posol pokúsil v Konštantínopole odovzdať Seccovi list, bol zadržaný osmanskými strážami. Z obsahu listu bolo zrejmé, že obaja vyslanci majú postupovať spoločne, hoci d'Aramont tvrdil opak. Keď Secco následne poprel akúkoľvek spojitosť s Veltwyckovov úlohou, osmanská dôvera sa ešte viac naštrbila.⁵⁸ Veltwyck spoločne s Monlucom prišli do Konštantínopolu v nedeľu 23. augusta. Presne o týždeň sa začali zložité dlhé rokovania. Na týchto sa zúčastnili Veltwyck spoločne so Seccom, francúzsky rezident d'Aramont, vyslanec Monluc a osmanská strana pod vedením veľkovezira Rüstema Pašu. Napätia medzi cisárskym a kráľovským vyslancom a taktiež medzi oboma Francúzmi o výsadné postavenie počas rokovaní sťažovali ich priebeh. Počas prvých rokovaní v budove divánu vezíri požadovali odstúpenie pevnosti Tata v Uhorsku. Tú Sulejman dobyl počas

⁵⁴ SEVERI, ref. 6, s. 211-219; PETRITSCH, ref. 47, s. 88-92.

⁵⁵ Karolove oficiálne inštrukcie Gerhardovi Veltwyckovi pre rokovania so Sulejmanom, Worms, 22. mája 1545. LANZ, Karl (ed.). *Correspondenz des Kaisers Karl V. Aus dem Kgl. Archiv und der Bibl. de Bourgogne zu Brüssel*. Leipzig : F. A. Brockhaus, 1845, Band 2, (dok. č. 536), s. 435-438.

⁵⁶ Karolove tajné inštrukcie Gerhardovi Veltwyckovi pre rokovania so Sulejmanom, Worms, 28. mája 1545. *Tamže*, Band 2, (dok. č. 537) s. 439ff.

⁵⁷ List Gerharda Veltwycka Karolovi, Plovdiv, 6. augusta 1545. *Tamže*, Band 2, (dok. č. 545), s. 462-465.

⁵⁸ Finálna správa Gerharda Veltwycka Karolovi o rokovaníach v Konštantínopole roku 1545, Adrianopol, 10. novembra 1545. *Tamže*, Band 2, (dok. č. 547), s. 467-478; Finálna správa Jeana de Monluc Františkovi I. o misii v Konštantínopole. CHARRIERE, Ernest (ed.). *Négociations de la France dans le Levant: ou correspondances...* Paris : Imprimerie Nationale, 1848, vol. 1, s. 596-612; List Nikolasa Secca Ferdinandovi, Konštantínopol, 25. augusta 1545. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 26), s. 73.

svojho ťaženia v roku 1543, no Ferdinandovi sa ju podarilo zakrátko získať späť. Pevnosť bola majetkom Petra Perényiho,⁵⁹ ktorý po smrti Jána Zápoľského prisahal vernosť Ferdinandovi (12. septembra 1540).⁶⁰ Túto požiadavku Veltwyck i Secco odmietli. Secco v liste Ferdinandovi vyjadril presvedčenie, že sultánova túžba po mieri je väčšia ako po nejakej pevnosti.⁶¹ Problémy na východných hraniciach s Perziou a napätý vzťah k synovi Mustafovi nútil sultána zabezpečiť si svoje európske hranice. V októbri 1545 pápežský legát v Svätej ríši disponoval informáciou o významných stratách, ktoré utrpeli osmanské jednotky z rúk Peržanov.⁶² Podobne v samotnom Konštantínopole bolo známe, že Roxelana, Sulejmanova manželka, intriguje proti Mustafovi v prospech svojho vlastného syna – mladšieho Mehmeda. Vzťah Mustafu k svojmu otcovi a nevlastnému bratovi sa začal zhoršovať potom, čo musel opustiť Manisu a stal sa sandžakbegom vo vzdialenej Amasii. Na miesto neho sa stal sandžakbegom Manisy brat Mehmed.⁶³ Vnúterné trenice a perzská hrozba prinútili Osmanov zanechať niektoré z ich požiadaviek ohľadom odstúpenia uhorských pevností. Rüstem Paša navrhoval, aby Ferdinand odstúpil územie Chorvátska a posielal tribút v hodnote 30 000 zlatých za uzavretie mierovej zmluvy. S týmto cisársky vyslanec nesúhlasil. Ďalší návrh prišiel z úst druhého vezíra Mehmeda Pašu. Ak Ferdinand uzná osmanské nároky na majetky Perényiho a iných šľachticov, bude posielat' 10 000 ročne a vzdá sa nároku na osmanské územia získané od dobytia Budína v 1541, uzatvorí sa mier. Rovnako aj tento návrh bol zo strany vyslancov zamietnutý s tým, že Ferdinand by sa nikdy nevzdal pevností príslušníkov uhorskej šľachty ako bol Perényi, Valentín Török⁶⁴ či Mikuláš

⁵⁹ Peter Perényi (*1502 – †1548) bol synom uhorského palatína Imricha Perényiho, strážca uhorskej koruny a doživotný župan Abovskej stolice. Po bitke pri Moháči (1526) sa stal prívržencom Jána Zápoľského. Ten ho vymenoval za sedmohradského vojvodu. V 1527 sa stal prívržencom Ferdinanda. V 1530 sa po druhýkrát stal osmanským zajatcom. Osmani ho vydali Jánovi Zápoľskému, zatiaľ čo jeho syn bol odvečený do Konštantínopolu ako rukojemník. V rokoch 1531 – 1532 bol hlavným zástancam proosmanskej orientácie Uhorska. Po smrti Jána Zápoľského požadoval uskutočnenie Varadínskej zmluvy (1538) a stal sa kancelárom Ferdinanda. Zúčastnil sa na obliehaní Budína v 1540 – 1541 a Pešti v 1542. V 1542 ho Ferdinand dal zatknúť a uväzniť vo Viedni. Smrteľne chorý bol prepustený v 1548.

⁶⁰ PUSKÁR, Anett. Noble Strategies for Maintaining Power: Reflections on the Life of a Hungarian. Aristocrat. In OSMOND, Jonathan (ed.). *Power and Culture: Identity, Ideology, Representation*. Pisa : Pisa University Press, 2007, s. 20.

⁶¹ List Nikolasa Secca Ferdinandovi, Konštantínopol, 7. septembra 1545. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 27), s. 75.

⁶² List Veralla a Dandina Farnesemu, Gent, 28. októbra 1545. FRIEDENSBURG, ref. 11, Abt. 1, Band 8, (dok. č. 87), s. 367ff.

⁶³ FISHER, Alan. Suleyman and His Sons In VEINSTEIN, Gilles (ed.). *Soliman le magnifique et son temps*. Paris : Documentation française, 1992, s. 117-124.

⁶⁴ Valentín Török (*1504? – †1550) sa stal prívržencom Jána Zápoľského v 1526. Bol menovaný za temešvárskeho bána. V 1527 prestúpil na stranu Ferdinanda, ktorý mu tiež udelil titul temešvárskeho bána a v 1530 titul sedmohradského vojvodu. V 1536 sa stal opäť prívržencom Jána Zápoľského výmenou za veľké donácie. Po smrti Jána Zápoľského sa stal spolu s Jurajom Martinuzzim a Petrom Perényim správcom Uhorska. 29. augusta 1541 bol zajatý a odvečený do Konštantínopola. Zomrel v konštantínopolskom väzení (*Yedikule*) v roku 1550.

Zrínsky.⁶⁵ To, že niektorí šľachtici striedavo prisahali vernosť raz Jánovi Zápoľskému inokedy Ferdinandovi či Sulejmanovi, komplikovalo situáciu. Napriek nezhodám sa v rokovaní pokračovalo.

Začiatkom októbra dorazila do Adrianopolu správa, že budúci manžel Anny Habsburskej Karol Orleánsky zomrel. Spolu s Františkovým snom o zisku Milánska sa rozplynula aj zmluva z Crépy. Monluc a d'Arumont dostali nové inštrukcie. Mali sa okamžite stiahnuť z mierových rokovaní a prekaziť ich. Keďže rokovania sa v tom čase blížili ku koncu, Monluc sa odmietol stiahnuť s tým, že by to veľmi poškodilo záujmy a povesť francúzskeho kráľa. Namiesto toho sa však pokúsil presvedčiť Sulejmana, aby splnenie jeho podmienok Ferdinandom či Karolom podmieňovalo platnosť zmluvy.⁶⁶ Toto bolo vezírmí ako i Veltwyckom odmietnuté. Keďže uzatvorenie mierovej zmluvy neprichádzalo do úvahy, obe strany sa dohodli uzatvoriť prímerie. Veltwyck navrhol uzatvoriť trojročné prímerie. Monluc sa znovu pokúsil oklieštiť zmluvu splnením sultánových podmienok. Ak by s nimi cisár a kráľ súhlasili, sultán by predĺžil prímerie o ďalšie dva roky. Vezíri však skresali trojročné prímerie na jeden rok s tým, že počas tohto obdobia môže vyslať Ferdinand svojho vyslanca, aby pokračoval v mierových rokovaní. Ak sa tak nestane, prímerie po roku neodvolateľne skončí. Veltwyck so Seccom uvedomujúc si, že sa kvôli zložitej otázke vlastníctva uhorských pevností nebude dať viac dosiahnuť, s návrhom súhlasili.⁶⁷

Sulejman udelil ročné prímerie pred 24. októbrom 1545.⁶⁸ Počas prímeria sa mal udržiavať status quo v Uhorsku. Do prímeria neboli zahrnutí tí chorvátski šľachtici, ktorí sa zúčastňovali na prepadoch osmanských území, menovite gróf Mikuláš Zrínsky. Rovnako do prímeria neboli zahrnutí *uskoci* – balkánske obyvateľstvo utekajúce pred Osmanmi usádzané na hraniciach za účelom ich obrany. Ak chcel Ferdinand mier, mal sa vzdať pevností predtým dobytých Osmanmi a pevností, ktoré boli majetkami Petra Perényiho a Valentína Töröka, alebo za všetky tieto územia a pevnosti pripočítať 10 000 zlatých ročne k tribútu tiež v hodnote 10 000 zlatých. Ďalšie sultánové podmienky predstavovali odstúpenie

⁶⁵ Finálna správa Gerharda Velwycka Karolovi o rokovaní v Konštantínopole roku 1545, Adrianopol, 10. novembra 1545. LANZ, ref. 55, Band 2, (dok. č. 547), s. 467-478; Finálne správy Nikolasa Sicka o rokovaní v Konštantínopole roku 1545, Adrianopol, 10. novembra 1545 a nasledujúca. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 28, 30), s. 76-81, 83-86.

⁶⁶ Finálna správa Jeana de Monluc Františkovi I. o misii v Konštantínopole. CHARRIERE, ref. 58, s. 600ff.

⁶⁷ Finálna správa Gerharda Velwycka Karolovi o rokovaní v Konštantínopole roku 1545, Adrianopol, 10. novembra 1545. LANZ, ref. 55, Band 2, (dok. č. 547), s. 467-478; Správa Gerharda Velwycka o pripravenosti Turkov uzavrieť mier, koniec roku 1545. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 31), s. 86-96; Finálne správy Nikolasa Sicka o rokovaní v Konštantínopole roku 1545, Adrianopol, 10. novembra 1545 a nasledujúca. *Tamže*, (dok. č. 28, 30), s. 76-81, 83-86.

⁶⁸ Začiatkom novembra informoval ríšsky vyslanec v Benátkach Serenessimu o liste datovanom 24. októbrom v Konštantínopole, v ktorom mu vyslanci oznámili uzatvorenie jednoročného prímeria. SETTON, ref. 2, vol. 3, s. 481.

dedín v okolí Ostrihomu, ktoré boli udelené osmanským vojakom ako *dirliky* potom, čo defterdár Halil dokončil svoju prácu. Problémom zostávali i poplatky, ktoré vyžadoval Sulejman od šľachticov, ktorí mu počas jeho ťažení (1541, 1543) prisahali vernosť, no medzičasom sa stali lojálnymi Ferdinandovi. Čo sa týkalo špecifikovania habsbursko-osmanských hraníc, mala byť utvorená spoločná komisia. V prípade nezhôd, tieto mal rozhodnúť nezávislý arbiter – francúzsky kráľ.⁶⁹ S týmito podmienkami po slávnostnej audiencii u sultána (Veltwyck 20. októbra, Secco 24. októbra 1545) nastúpili obaja vyslanci na cestu do Viedne. Monluc, Veltwyck a Secco opustili Konštantínopol a do Viedne spoločne vstúpili 13. decembra.

Počas trvania prímeria uzatvoreného Adornom a Mehmedom Pašom 5. februára v Budíne neváhali Osmani obsadiť niektoré uhorské pevnosti. Simontornya, Ozora, Tamáši a Dobrököz padli do osmanských rúk. Proti tomu protestovali v Budíne koncom roka 1545 Ferdinandovi vyslanci Posgay a Scheurer. V rovnakom čase bolo už známe aj predĺženie a uzavretie nového jednoročného prímeria Veltwyckom a Seccom v Konštantínopole. Napriek prímeriu obe strany pokračovali v koristníckych prepadoch a bránení poddaným platiť dane raz Osmanom, inokedy zasa kráľovi a jeho šľachte. Budínsky beglerbeg na veľké prekvapenie vyslancov im oznámil, že ani Veltwyck ani žiadny sultánov posol ho doteraz neinformovali o uzavretí nového prímeria. Čo sa týka spomínaných štyroch pevností, tie patria sultánovi a jedine on môže rozhodnúť o ich vydaní.⁷⁰ I z týchto dôvodov vyslal Ferdinand Veita Ugrinoviča na Bospor, aby sa sťažoval u sultána na nedodržiavanie prímeria a žiadal navrátenie štyroch pevností. Ďalej mal Ugrinovič ohlásiť príchod novej mierovej misie, na ktorej čelo sa znovu postavil cisársky a kráľovský vyslanec s plnou mocou Veltwyck.⁷¹ Veltwyckove inštrukcie obsahovali štyri zásadné body.⁷²

1) Platby najvyšším osmanským úradníkom mali zvýšiť šance na uzatvorenie mieru a zároveň poistiť jeho dodržiavanie. Veltwyck mohol prisľúbiť budínskemu beglerbegovi 2000 dukátov za podporu pri rokovaniach a ročné platby vo výške 1500 dukátov za dodržiavanie zmluvy. Rovnako veľkovezír mohol obdržať 5000 dukátov hneď a ročné

⁶⁹ Finálna správa Gerharda Velwycka Karolovi o rokovaniach v Konštantínopole roku 1545, Adrianopol, 10. novembra 1545. LANZ, ref. 55, Band 2, (dok. č. 547), s. 467-478; Správa Gerharda Velwycka o pripravenosti Turkov uzavrieť mier, koniec roku 1545. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 31), s. 86-96; Finálne správy Nikolasa Sicka o rokovaniach v Konštantínopole roku 1545, Adrianopol, 10. novembra 1545 a nasledujúca. *Tamže*, (dok. č. 28, 30), s. 76-81, 83-86.

⁷⁰ PETRITSCH, ref. 39, s. 177-180.

⁷¹ Ferdinandove inštrukcie Veitovi Ugrinovičovi, Viedeň, 19. marca 1546. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 33), s. 98-100.

⁷² Ferdinandove inštrukcie Gerhardovi Veltwyckovi, Viedeň, 13. júla 1546. *Tamže*, (dok. č. 34), s. 100-107.

platby vo výške 3000 dukátov. Ostatní vezíri mohli dostať po tisícke dukátov. Dragoman Yunus Beg bol ohodnotený na 500 dukátov ročne. V prípade, že by Osmani vrátili územia zabrané počas príméria, Veltwyck mohol ponúknuť zvýšenie každoročného čestného daru z 10 000 na 25 000 dukátov.

2) Od vzdania holdu Jána Zápoľského sultánovi Sulejmanovi na moháčskom poli v 1529 do konca Sulejmanovho uhorského ťaženia v 1543 niektorí uhorskí šľachtici prisahali sultánovi vernosť. Časť z nich zostala sultánovi a kráľovi Jánovi neskôr jeho synovi Jánovi Žigmundovi lojálna. Niektorí však prestúpili na stranu Ferdinanda. Medzi týmito boli už spomínaní Peter Perényi a Valentín Török. Ich príklad nasledovali aj ďalší magnáti ako Štefan Druget z Humenného (Hommonay) či bratia František a Imrich Bebekovci. Od týchto šľachticov požadoval sultán platby za „ich“ majetky,⁷³ ktoré sa nachádzali na území udelenom ešte kráľovi Jánovi alebo dobytom počas výprav 1541, 1543 i počas roku 1544. Rovnako sultán požadoval nielen platby, ale aj vydanie konkrétnych miest či pevností (Tata, Jáger...) od nelojálnych šľachticov. Veltwyck mal za úlohu pohnúť sultána k tomu, aby týchto šľachticov považoval za Ferdinandove subjekty a neobťažoval ich.

3) Paralelne so vznikom osmanského ejalétu v Uhorsku sa rozhoreli spory o príslušnosť pohraničných vidieckych sídel. Poddaní týchto sídel boli nútení odvádzať dávky na obe strany. Rovnako ako Osmani na dávky si robili nárok aj uhorskí šľachtici. Títo často vnikali nielen do pohraničných sporných oblastí, ale aj hlboko do osmanského záboru a snažili sa vyberať poplatky od svojich bývalých poddaných.⁷⁴ Na strane druhej Osmani sa zase snažili chrániť svoje *dirliky* a zároveň rozšíriť zdroje príjmu výzvami ďalším dedinám na podrobenie sa. Najkritickejšia situácia bola v okolí Ostrihomu, Vyšehradu, Páťkostolia a Tolny. Veltwyck dostal inštrukcie, aby sa situáciu pokúsil vyriešiť v prospech „právoplatných“ vlastníkov sporných dedín – uhorskej kráľovskej šľachty. Zároveň sa mal snažiť, aby tímáry, ktoré boli udelené osmanským vojakom a úradníkom v roku 1543 alebo na základe Halilových defterov v 1544 – 1545 a nezodpovedali reálnemu stavu hraníc, boli zrušené. Toto bolo podmienené presným určením vzájomných hraníc, ktoré Ferdinand navrhoval uskutočniť najmenej do šiestich mesiacov od uzatvorenia mierovej zmluvy.

⁷³ Pál Fodor publikoval osmanský dokument (datovaný pravdepodobne krátko pred obsadením Budína 1541), ktorý interpretuje ako plán Sulejmana okupovať a začleniť Uhorsko do Osmanskej ríše. V tomto dokumente sa nachádza výpočet pevností uhorskej šľachty (Valentín Török, Juraj Martinuzzi, Peter Perényi, František a Imrich Bebek, Gašpar Serédy, Štefan Verbócy a Urban Baňány), ktoré mali byť okupované, resp. si na ne Osmani robili nárok. FODOR, ref. 25, s. 146-152.

⁷⁴ SALAMON, Franz. *Ungarn im Zeitalter der Turkenherrschaft*. Leipzig : H. Haessel, 1887, s. 202ff.

4) Všetky pevnosti (Simontornya, Ozora, Tamási, Dobróköz...) a dediny, ktoré boli počas prímeria (od 5. februára 1545) obsadené Osmanmi sa mali vrátiť. Veltwyck mohol ponúknuť za vrátenie týchto území ročné platby (spomínané navýšenie čestného daru o 15 000 zlatých). Podobne ako predtým aj tieto sídla boli už zapísané do defterov. I preto budínsky paša Mehmed Paša odkázal v januári 1546 cez Posgaya a Scheurera Ferdinandovi, že žiadosť o vrátenie spomínaných miest musí smerovať jedine na sultána.

Veltwyck spolu s dôverníkom Ferdinanda, budúcim rezidentom na Bospore Johannom Maria Malvezzim a členom kráľovskej kancelárie Justusom de Argento vyrazili na cestu z Rezna 22. júla 1546. Kvôli nepokojom na hraniciach boli eskortovaní na osmanské územie pri Ostrihome až 13. augusta. Nasledujúci deň sa Veltwyck stretol s budínskym miestodržiteľom Mehmedom Pašom. Sťažoval sa na osmanské prepady a za nedostatočné dodržiavanie prímeria obvinil priamo Mehmeda Pašu. Ten to odmietol s tým, že na oboch stranách existujú pôvodcovia nepokojov, a tak obe strany by mali niesť zodpovednosť. Mehmed pridelil cisársko-kráľovskej misii niekoľko osmanských jazdcov ako ozbrojený sprievod na ceste do Konštantínopolu. Vyslanci opustili Budín 23. augusta a na Bospor prišli v polovici septembra 1546.⁷⁵ Veltwyck bol veľkolepo privítaný 20 čavušmi na čele s vedúcim čavušom. Misia bola následne eskortovaná do známeho zapáchajúceho hanu (karawansera) bez okien. Bola to tá istá stavba, kde bol predtým držaný Hieronymus Laski a po ňom i Nikolas Secco. Zapáchajúce ubytovanie neprispelo už tak k dost' zlému zdravotnému stavu cisárskeho vyslanca. Medzičasom ochorel aj sultán Sulejman a spolu s divánom opustil Konštantínopol a vyhľadal lepšie klimatické podmienky v Adrianopole. V sultánovom sprievode sa nachádzal aj Veit Ugrinovič. Chorý Veltwyck nasledoval sultána 27. novembra do Adrianopolu, kde prišiel 5. decembra. O štyri dni sa Veltwyck stretol s veľkovezírom Rüstemom Pašom. Veľkovezír žiadal odstúpenie Jágru, Taty a majetkov Valentína Töröka, ktorý sa v tom čase nachádzal v Konštantínopole v osmanskom väzení. Veltwyck odpovedal len toľko, že Ferdinand si ponechá svoj podiel, za ktorý prisľúbil platiť 10 000 zlatých.⁷⁶

Audiencia u sultána sa konala 15. decembra. Pred samotnou audienciou sa Veltwyck stretol osamote so štyrmi vezírmí. Tu sa sťažoval na nedodržiavanie prímeria zo strany Osmanov (zabratie Hatvanu) a časté vpády päťkostolného sandžakbega Kasima (na územia, ktoré Osmani nikdy nepožadovali). Vezíri sťažnosti odmietli s poukázaním nato, že Osmani

⁷⁵ PETRITSCH, ref. 39, s. 190-191.

⁷⁶ Listy Gerharda Veltwycka Ferdinandovi, Konštantínopol, 9. októbra a 5. novembra 1546 a Adrianopol, 14. decembra 1546. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 37, 38), s. 113-123.

obsadili len tie územia, ktoré predtým spravoval kráľ Ján, a teda patrili im. Rüstem Paša zopakoval osmanský nárok na Jáger a majetky Valentína Töröka. Ďalej sa sťažoval na nepriateľské akty niektorých šľachticov bývajúcich na Ferdinandovom území. Rovnako informoval Veltwycka, že sultán si robí nárok aj na Chorvátsko. Rüstem mal údajne vlastniť listy, v ktorých požadovali obyvatelia Chorvátska sultánovu ochranu. Nasledoval slávnostný banket, po ktorom pobozkal Veltwyck sultánovi ruku, odovzdal dary a oficiálne listy Karola a Ferdinada sultánovi. Sulejman vyjadril presvedčenie, že po tom čo, sa vyriešia vzájomné rozdielnosti, bude panovať mier.⁷⁷

Päť dní po audiencii sa znovu stretol Veltwyck s Rüstemom. Na tomto stretnutí si objasnili svoje základné stanoviská. Rüstem požadoval Uhorsko na základe *ius belli*. Veltwyck zasa tvrdil, že *ius electivum* má prednosť. Rüstem žiadal všetky miesta v Uhorsku, ktoré toho času patrili kráľovi Jánovi. Ten ich dostal do správy ako sultánov otrok za platenie ročného tribútu. Ďalej veľkovezír žiadal všetky ostatné miesta patriace k uhorskej korune, predovšetkým tie, ktoré patrili šľachte prisahajúcej vernosť sultánovi. Išlo hlavne o pevnosť Tata a mesto Jáger, ktoré predtým patrili Petrovi Perényimu. Tvrdil, že tieto chce sultán najmä preto, aby ich mohol udeliť ako léno Perényiho synovi. Veltwyck oponoval tým, že Sulejman udelil Uhorsko iba Jánovi Zápoľskému a až Ján vybavil lénami svojich prívržencov. Okrem toho Jáger je biskupstvo a nikdy nepatrilo Perényimu, ale biskupovi Františkovi Frankopanovi.⁷⁸ Po smrti Jána sa biskupstvo vrátilo naspäť do rúk právoplatného kráľa a je teda súčasťou habsburskej časti Uhorska. Ďalej veľkovezír požadoval, aby tí šľachtici, ktorí prisľúbili vernosť sultánovi a medzičasom sa stali neposlušnými, posielali sľúbené ročné platby za ich majetky a prinavrátili sa naspäť na stranu sultána. Veltwyck toto síce odmietol, ale ponúkol finančnú náhradu vo forme zvýšeného každoročného čestného daru.⁷⁹

Nasledujúce dva mesiace sa rozhodla osmanská strana čakať na vývoj situácie v Svätej ríši. Osmani pozorne sledovali zápas Karola so Šmalkadským zväzom. Rovnako sa čakalo aj na príchod francúzskeho vyslanca d'Aramonta z Francúzska, ktorý mal prerokovať nový spoločný francúzsko-osmanský postup v Európe.⁸⁰ Ubehli týždne, kedy sa Veltwyck nestretol s vezírmí vôbec. Keď sa mu konečne podarilo s nimi stretnúť, rokovania nevedli nikam. Jediným výsledkom týchto mesiacov bolo predĺženie platnosti prímeria na čas Veltwyckovej misie. Zúfaly Veltwyck napísal Ferdinandovi list 20. februára, v ktorom žiadal, aby si

⁷⁷ List Gerharda Veltwycka Ferdinandovi, Konštantínopol, 18. decembra 1546. *Tamže*, (dok. č. 39), s. 123-128.

⁷⁸ Biskup František Frankopan bol prívržencom Jána Zápoľského. V auguste 1529 bol členom Jánovho sprievodu k Sulejmanovi pri Moháči. Po smrti Jána Zápoľského spolu s Petrom Perényim prešiel na stranu Ferdinanda.

⁷⁹ List Gerharda Veltwycka Ferdinandovi, Konštantínopol, 20. februára 1546. *Tamže*, (dok. č. 41), s. 131-149.

⁸⁰ SEVERI, ref. 6, s. 237.

Ferdinand rozmyslel, či by nebolo lepšie ukončiť jeho misiu, keďže nemohol za žiadnych okolností (*sopra la mia vita*) odstúpiť ani jedinú uhorskú dedinu.⁸¹ Ferdinand medzičasom adresoval Veltwyckovi list, kde mu dovolil zvýšiť čiastku ročného čestného daru a opísal Karolove úspechy proti protestantom.⁸²

Koncom marca sa vrátil d'Aramont do Adrianopolu. Navrhol sultánovi, aby zaútočil na cisára aj na mori aj v Uhorsku. Sulejman v liste Františkovi toto odmietol kvôli pokročilému času. Navrhol mu však, že môže dať rozkaz pohraničným begom k intenzívnym nájazdom na Ferdinandove územia.⁸³ Skutočné príčiny odmietnutia však treba hľadať v aktivitách perzského šáha a znepokojivých správach o Karolovom víťaznom postupe v Svätej ríši.

V máji opustil sultán Adrianopol a vrátil sa do Konštantínopolu. Tu sa stretol s Elkasom Mirzom bratom šáha Tahmáspa. Elkas Mirza, ktorý stál na čele rebélie proti svojmu bratovi nabádal sultána k ťaženiu do Perzie. V tých dňoch prišla zároveň aj správa z Európy o víťazstve cisára pri Mühlbergu (24. apríla 1547) nad protestantským zväzom. Netrvalo dlho a Veltwyckova ponuka vyvážiť osmanské požiadavky zlatom sa stávala čoraz atraktívnejšou. Veltwyck ponúkol 5000 zlatých za majetky Valentína Töröka, rovnaké sumy za Jáger, za majetky ostatných šľachticov a za držbu území vedených ako timáry. Dokopy so sumou, ktorú prisľubili Secco s Veltwyckom ešte v 1545, hodnota čestného daru predstavovala 30 000 zlatých ročne.

Začiatkom júna písal Veltwyck Ferdinandovi, že šance uzavrieť mier sa výrazne zvýšili. Snahy Francúzov prekaziť uzatvorenie mieru a podplatiť Osmanov, aby zaútočili na cisára, stratili smrťou francúzskeho kráľa (31. marca) pevnú pôdu pod nohami. Zároveň ak sa sultán rozhodne pre protiperzské ťaženie, uzatvorenie mieru bude formalitou.⁸⁴ Veltwyck sa nemýlil. O dva týždne nato, 22. júna, oznámil v ďalšom liste predbežné uzatvorenie päťročného mieru.⁸⁵ Osmanský návrh, ktorý mali ratifikovať Ferdinand i Karol, bol vyhotovený v prvej dekáde mesiaca Cemazi l-evvel roku 954 (19. – 28. júna 1547). Boli to Osmani, ktorí diktovali podmienky mieru.⁸⁶ 1) Uhorsko patrí sultánovi. 2) Za uhorské

⁸¹ List Gerharda Veltwycka Ferdinandovi, Konštantínopol, 20. februára 1547. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 41), s. 131-149.

⁸² List Ferdinanda Gerhardovi Veltwyckovi, Praha, 5. januára 1547. *Tamže*, (dok. č. 40), s. 129-131.

⁸³ Depeša d'Aramounta Františkovi I., Adrianopol, 4. mája 1547. De TESTA, Ignace (ed.). *Recueil des Traités de la Porte Ottomane...* Paris : Chez les Auters, 1898, vol. 1, s. 37-39.

⁸⁴ List Gerharda Veltwycka Ferdinandovi, Konštantínopol, 7. júna 1547. NEHRING, ref. , (dok. č. 46), s. 159-160.

⁸⁵ List Gerharda Veltwycka Ferdinandovi, Konštantínopol, 22. júna 1547. *Tamže*, (dok. č. 47), s. 160-163.

⁸⁶ Sulejman Ferdinandovi, Konštantínopol, 19. – 28. júna 1547. Trojmesačné prímérie s návrhom na ratifikáciu päťročnej mierovej zmluvy v: SCHAENDLINGER, ref. 30, (dok. č. 6), s. 11-13.

územia, ktoré sú pod kresťanskou správou má platiť Ferdinand ročný tribút vo výške 30 000 zlatých k 1. marcu. 3) Dediny a osady s ich záhradami a vinicami, ktoré prislúchajú k pevnostiam obsadeným moslimami, patria sultánovi. 4) Poddaní sultána, ktorí utečú k Ferdinandovi sa majú vydať a navrátiť späť. Poddaní Ferdinanda, ktorí utečú k Sulejmanovi sa na jeho rozkaz majú vyhľadať a potrestať. 5) Osmanskí lúpežníci sa majú vydať osmanskej strane, ich konanie sa má vyšetriť a spôsobené škody napraviť. 6) Ferdinandovi obchodníci môžu voľne prichádzať a odchádzať. Clo a poplatky majú platiť na základe kanunname. 7) Korzári majú byť informovaní o uzavretí mieru a zastaviť svoju škodlivú činnosť. 8) Do tohto mieru majú byť zahrnuté Benátky a Francúzske kráľovstvo. 9) Okrem sultánových území Karol a Ferdinand nemajú napádať a spôsobovať žiadne škody Alžiru, Magribu a iným moslimským krajinám.

Návrh sa mal ratifikovať do troch mesiacov, počas ktorých pohraniční begovia mali zachovávať prímerie. Inak mali byť prísne potrestaní. S týmto sultánovým sľubom sa Veltwyck a Justus de Argento 20. júna vydali na spiatočnú cestu. Maria Malvezzi, ako prvý habsburský rezident, zostal pri Porte. Veltwyckov zdravotný stav sa počas cesty zhoršil, a tak poveril Justusa pokračovaním misie. Justus dorazil do Augsburgu na cisársky dvor koncom júla. Prvého augusta dal Karol vystaviť dve ratifikačné listiny. Prvú v mene rímskeho cisára a španielskeho kráľa, druhú v mene celého kresťanstva.⁸⁷ V oboch stručne potvrdil a uzatvoril mier. Justus pokračoval do Prahy, kde sa stretol s Ferdinandom. Ten podpísal a spečatil ratifikačnú listinu 26. augusta. Táto sa textovo i obsahovo odlišovala od sultánovho návrhu mieru. Ferdinand v nej síce ratifikoval Sulejmanov návrh mieru a jeho podmienky, ale upozorňoval na niektoré rozdiely.⁸⁸ Predovšetkým to bola platba 30 000 zlatých k mesiacu marec. Tú Ferdinand interpretoval ako vykúpenie: 1) platieb, ktoré sa zaviazali platiť uhorskí šľachtici sultánovi, 2) Perényiho majetkov, ktoré sa nachádzali na území spravovanom

⁸⁷ Karolove ratifikačné listiny Sulejmanovho návrhu podmienok mierovej zmluvy z augusta 1547 sa nezachovali. Zachovala sa až ratifikácia (zo 4. februára 1548) finálnej mierovej zmluvy (*ahdname*) vystavenej Sulejmanom 8. októbra 1547. Text Karolovej ratifikácie z februára 1548 publikovaný v: RIBIER, Guillaume (ed.). *Lettres et memoires d'etat, des Roys, Princes, Ambassadeurs et...* Paris : Cour du Palais, 1666, Tomus 2, s. 106. Prepis relevantnej časti ratifikácie: „*Nam cum ab ineunte aetate quietis cupiditatem, et fidem cum omnibus Regibus et gentibus perpetuo observaverimus, tum Serenitatem vestram simile studium in publicam tranquillitatem contulisse, suaque constantia nostrae fidei respondisse, pro nostra voluntate atque instituto laetari debemus. Atque sane his litteris breviter et semel ita existimare serenitatem vestram volumus, nos in hac tanta et sub oculis, et conspectu totius orbis terrarum constituta re, honori et aestimationi fidei nostrae satisfacturos, neque propter ullam prosperitatem et successum permissuros, ut in pactis et conditionibus observandis, quidquam a nobis desiderari possit. Erit vicissim serenitatis vestrae, fuis praefectis atque militibus imperate, ne ab hominibus perturbandi studiosis, ea quae bona cum fide atque consensu utriusque parts stabilita sunt, aut dolo, aut insolentia militum, labefactari permittat. valeat serenitas vestra.*“

⁸⁸ Text Ferdinandovej ratifikácie (datovaný 26. augusta 1547 v Prahe) Sulejmanovho prímeria a návrhu mieru publikovaný v: PETRITSCH Ernst D. Der Habsburgisch – Osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547. In *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 1985, Band 38, s. 68-70.

zosnulým kráľom Jánom vrátane Jágru, 3) pevností, ktoré patrili pod správu kráľa Jána a pevností Valentína Töröka, ktoré sa tiež nachádzali na niekdajšom Jánovom území, 4) timárov, ktoré boli udelené tureckým jazdcom, ale v skutočnosti sú pod kontrolou Ferdinandových vojsk. Zároveň ročná platba bola nazvaná aj ako *pecunia*⁸⁹ a zdôvodnená ako *quae pro iure belli redimendo concessa fuit*. Takto Ferdinand obišiel sultánov nárok na celé Uhorsko a poukázal, že platby nie sú za možnosť spravovať časť Uhorska, ale sú považované ako protihodnota za sultánovo vzdanie sa týchto území. Ďalej lúpežníci, pričom nezáviselo či išlo o hajdukov, uskokov alebo martalovcov, všetci mali byť potrestaní oboma stranami. Podobne poddaní z oboch strán utekajúci k Sulejmanovi alebo Ferdinandovi sa mali zadržať a navrátiť. Ferdinand potvrdil aj zahrnutie Francúzska a Benátok do mierovej zmluvy.

Justus de Argento bol poverený novou misiou k sultánovi. Mal sa usilovať, aby *ahdname*⁹⁰ vydané sultánom obsahovo zodpovedalo Ferdinandovej a Karolovej ratifikačnej listine a neobsahovalo žiadne nejasnosti. V prípade rokovaní o ťažkých otázkach ako poplatnosť hraničných dedín či odstúpenie timárov, mali byť Justus s Malvezzim neoblomní, ale zároveň nemali ohroziť uzavretie mierovej zmluvy. Ak by boli vezíri tvrdohlaví, vyslanci mali rázne požadovať ustanovenie komisie na určenie hraníc.⁹¹

Koncom septembra prišiel Justus druhýkrát do Konštantínopolu. Pri stretnutí s Malvezzim sa rozhodli použiť len ratifikáciu Karola ako rímskeho cisára a španielskeho kráľa. Keďže podľa Malvezziho informácií, Osmani si v žiadnom prípade nepriali, aby bol do zmluvy zahrnutý pápež, portugalský či poľský kráľ. O niekoľko dní boli obaja vyslanci prijatí v budove divánu. Rüstem Paša sa opýtal, či má mier trvať aj po uplynutí päťročnej lehoty. Justus odpovedal, že počas piatich rokov bude dosť času na rokovania. Zároveň v mene kráľa Ferdinanda požiadal vezírov, či môže Malvezzi dlhodobo zostať ako rezident na Porte. Rüstem prisľúbil, že sa zato prihovorí u sultána. Chcel ale vedieť, či je Malvezzi

⁸⁹ V pripojenom odpise Ferdinandovej ratifikácie k listine určenej uhorskému snemu z 5. decembra 1547 však už bol pojem *pecunia* nahradený pojmom *munus honorarium*. *Tamže*, s. 67.

⁹⁰ Pojem mierová zmluva vo vzťahu k Osmanskej ríši nie je dokonalý. Z pohľadu hanafijskej právnej školy, práva Osmanskej ríše, sultán mier neuzatváral. Sultán mier udeľoval z vlastnej vôle unilaterálne. Je preto výstižnejšie hovoriť o sultánskej prísaznej mierovej listine (*ahdname*). V tejto prísaznej listine sultán udeľuje protistrane mier a prisahá Bohu, že ho bude za určitých podmienok dodržiavať. V praxi zvyčajne osmanská strana však očakávala ratifikáciu podmienok mieru zo strany svojich partnerov (Benátky, Uhorsko, Poľsko...). I preto je možné hovoriť o bilaterálnych aktoch a používať termín mierová zmluva pre osmanské udelenie mieru resp. sultánsku prísaznú mierovú listinu. Pozri: KHADDURI, Majid. *War and Peace in the Law of Islam*. Richmond : William Byrd Press, 1955, 321 s; YURDUSEV, Nuri A. (ed.). *Ottoman Diplomacy. Conventional or Unconventional?*. New York : Palgrave Macmillan, 2004, 202 s; PANAITI, Viorel. *The Ottoman Law of War and Peace. The Ottoman Empire and the Tribute Payers*. New York : Columbia University Press, 2000, 561 s.; KOŁODZIEJCZYK, Dariusz. *Ottoman – Polish diplomatic Relations (15th - 18th century): an annotated edition of 'ahdnames and other documents*. Leiden : Brill, 1999, s. 1-70.

⁹¹ Ferdinandove inštrukcie Johanovi Márii Malvezzimu a Justosovi de Argento, Praha, 25. augusta 1547. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 52), s. 172-177.

ochotný ručiť za to, že Karol a Ferdinand dodržia zmluvu. Malvezzi odpovedal, že dá svoj krk nato, že obaja panovníci mier neporušia. Potom boli obaja privedení pred sultána, aby mu pobožkali ruku a odovzdali ratifikačné listiny. O niekoľko dní dal veľkovezír vyslancom na známosť, že Malvezzi môže zostať pri Vysokoj Porte a že sultán informoval tiež korzára Turguta (Dragutha)⁹² o nastávajúcom mieri. 8. októbra dve hodiny pred svitaním na rozkaz Rüstema Pašu si dal dragoman Junus Beg privolať oboch vyslancov. Chcel vedieť, či obaja bratia zložili dostačujúcu prísahu vo svojich ratifikačných listinách. Vyslanci poukázali na frázu „*promittentes in verbo nostro Cesareo et Regio*“ a vysvetlili, že táto je v kresťanskej praxi všeobecne akceptovaná ako slávnostná prísaha. Ďalej Junus oznámil vyslancom, že do *ahdname* bude zaradený aj článok o nutnosti vyst'ahovania uskokov z pohraničných území. V ten istý deň bolo *ahdname* vyhotovené a do platnosti vstúpil päťročný mier. O dva dni sa vyslanci zúčastnili na audiencii u Sulejmana, kde Malvezzi musel znovu potvrdiť dostatočnosť cisárovej a kráľovej prísahy. 12. októbra Rüstem Paša odovzdal *ahdname* Justusovi. Tentoraz pochybnosti ohľadom platnosti zmluvy vychádzali zo strany vyslancov. Justus sa čudoval, prečo listinu nepodpísal sultán osobne, tak ako to urobili Ferdinand a Karol. Sultánova zlatá *tuğra* urobila na neho len malý dojem. Tak či onak bol nútený akceptovať osmanskú prax. S *ahdname* a Sulejmanovým listom pre Ferdinanda sa vydal na cestu do Augsburgu, kde dorazil v novembri 1547.⁹³

Potom ako sa *ahdname* dostalo do rúk Ferdinandovi, bolo mu zrejmé, že Sulejman vôbec neustúpil zo svojich požiadaviek.⁹⁴ Celé Uhorsko patrilo výlučne sultánovi a každoročná suma 30 000 zlatých bola naďalej vnímaná ako platba za držbu uhorských území, ktoré sa nachádzali v rukách kresťanov (*Engürüs vilâyetinden Hristiyan tâ'ifesinin ellerinde olan yerler mukâbelesinde her yıl sa'âdetlî dergâhıma otuz bin sikke Macar altûni kesim virmek*). Sulejman neustúpil ani v otázkach vzájomnej koexistencie na hraniciach. Kým poddaní utekajúci na stranu Ferdinanda museli byť bezpodmienečne vrátení naspäť, poddaní utekajúci k sultánovi mali reálnu možnosť zostať a usadiť sa v Osmanskej ríši. Podobne zatiaľ čo lupiči a zbojníci, najmä uskoci činní pri Senji, mali byť držaní na uzde a nemali

⁹² Turgut Reis priateľ a spoločník Khayr al-Dina Barbarossu. Po Barbarossovej smrti (júl 1546) najuznávanejší korzár v službách sultána. Hoci sa nikdy nestal admirálom osmanského loďstva, osmanský admirál Sinan Paša mal rozkaz ho vo všetkom podporovať. Kapitánom osmanskej flotily sa stal v júni 1551.

⁹³ Finálna správa Justusa de Argento Ferdinandovi o misii k tureckému cisárovi 1547, po 9. novembri 1547. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 56), s. 184-190.

⁹⁴ Originál *Ahdname* udelené Sulejmanom 8. októbra 1547 bratom Karolovi a Ferdinandovi sa nezachovalo. Osmanská kópia v: FERIDUN BEY, A. *Münşe'ât es-selâtin*. Istanbul : 1275 A.H. (1858/59 A.D.), cilt. 2, s. 76-78; nemecký preklad osmanskej kópie a dobový nemecký preklad originálneho *ahdname*: PETRITSCH Ernst D. ref. 88, s. 71-80. Slovenský preklad pozri v prílohe č. 1.

spôsobovať žiadne škody Osmanskej ríši, o osmanských lupičoch či zbojníkoch v zmluve reč vôbec nebola.

Napriek spomínaným odlišnostiam a interpretáciám zmluvy, mier vstúpil do platnosti. V nasledujúcich rokoch sa nekonala žiadna veľká vojenská ofenzíva. Rovnako lokálne ťaženia boli tiež zastavené. Jediný problém, ktorý pretrvával bol vzájomný nárok osmanských respektíve uhorských šľachticov na niektoré pohraničné dediny. Z tohto potom pramenili spory o výber daní, jednotlivé prepady či menšie koristnícke výpravy.⁹⁵ V súvislosti s tými bolo potom potrebné riešiť otázku zajatcov a nápravy škôd. Ferdinand sa usiloval tieto problémy riešiť ustanovením spoločnej komisie, ktorá by presne určila hranice medzi kráľovským Uhorskom a Osmanskou ríšou.⁹⁶ Hoci sa hranice nikdy presne určiť nepodarilo, osmanské a habsburské komisie sa stretávali a riešili spoločné spory.⁹⁷ Aj tu sa však vyskytol zásadný problém. Osmanskí členovia komisie neuznávali svedectvá kresťanov proti svedectvám moslimov. Proti tomuto samozrejme Ferdinand protestoval. No sultán mu v liste oznámil, že na základe moslimského/islamského práva nie je možné v spomínaných prípadoch akceptovať kresťanské svedectvá. Zároveň však prisľúbil, že členovia komisií budú prešetrovať Ferdinandove sťažnosti veľmi dôkladne.⁹⁸

Vzájomný vzťah počas mierových rokov nebol jednoduchý. Obe strany sa často obviňovali z nedodržiavania zmluvy a hrozili represáliami. Zatiaľ čo v Uhorsku k veľkým odvetným operáciám neprichádzalo, v Stredomorí to bolo naopak. Známý korzár a zároveň osmanský beglerbeg Alžíru Turgut Reis plienil pobrežie Neapolského kráľovstva, severnej Afriky a Malty naďalej aj v rokoch 1548 – 1551. V 1550 sa mu podarilo obsadiť tuniský Al Monastir, Sousse a Mahdiu – prístavy nachádzajúce sa v Karolovej sfére vplyvu. Karol v liste Sulejmanovi žiadal náhradu škôd a prísne potrestanie pre piráta Turguta a jeho spoločníkov. Ďalej podotkol, že opatrenia proti Turgutovi nepredstavujú v žiadnom prípade porušenie zmluvy.⁹⁹ Jedným zo spomínaných opatrení bol aj spoločný útok španielsko-sicílsko-maltskej flotily a obsadenie Mahdie spolu s Monastirom v lete 1550. Sulejman odsúdil Karolove aktivity s tým, že Turgutove korzárske výpady v žiadnom prípade

⁹⁵ PETRITSCH, ref. 18, (regist č. 111, 112, 114, 115, 117), s. 56-58., SCHAENDLINGER, ref. 30, (dok. č. 9, 10), s. 20-24., NEHRING, ref. 6, (dok. č. 57, 62, 63), s. 190ff.

⁹⁶ Pozri *Tamže*, (dok. č. 83, 101, 104, 105, 153, 168), s. 243ff.

⁹⁷ List Sulejmana Ferdinandovi, Beš Tepe, 18. júna 1550. PROCHÁDZKA-EISL, Gisela – RÖMER, Claudia (ed.). *Osmanische Beamtenschreiben und Privatbriefe der Zeit Sülejmáns des Prächtigen aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien*. Wien : ÖAW, 2007, (dok. č.14), s. 59-61.

⁹⁸ List Sulejmana Ferdinandovi, Konštantínopol, 27. júna – 6. júla 1550. PETRITSCH, ref. 18, (regist č. 134), s. 64; list Sulejmana Ferdinandovi, Saray, 9 – 18. marca 1551. SCHAENDLINGER, ref. 30, (dok. č. 14), s. 37-39.

⁹⁹ List Ferdinanda Karolovi, Viedeň, pred 17. marcom 1550, list Karola Sulejmanovi, Brusel, 12. apríla 1550, list Karola Johanovi Maria Malvezzimu, Brusel, 12. apríla 1550 a list Karola Johanovi Maria Malvezzimu, Ulm, 3. júla 1550. NEHRING, ref. 6, (dok. č. 152, 157, 158, 182), s. 407ff.

neospravedlňujú španielske útoky na moslimskú Mahdiu a Monastir. Okrem toho Mahdia sa stala medzičasom súčasťou Osmanskej ríše, a teda Karol nemá žiadne právo na tieto územia. Vzápätí Rüstem Paša žiadal, aby spomínané prístavy boli okamžite vydané späť moslimom a moslimskí zajatci boli prepustení.¹⁰⁰

V júni 1551 sa Turgut stal oficiálnym kapitánom osmanskej flotily. Spolu s admirálom Sinanom Pašom opustili v júli 1551 Konštantínopol a s viac ako stovkou lodí a 12 000 janičiarmi sa plavili smerom k Sicílii a Malte. Na svojej ceste vybombardovali sicílske mesto Augusta ako pomstu za masaker moslimov pri dobytí Monastiru a Mahdie. V júli sa vylodili na Malte a pokúsili sa ju neúspešne dobyť. Neskôr sa presunuli na susedný ostrov Gozo, kde dobyli hlavnú pevnosť a vyrabovali mesto. Potom pokračovali smerom k pobrežiu Afriky. Tu sa koncom augusta podarilo Sinanovej flotile znovu poraziť maltských rytierov a obsadiť Tripolis.¹⁰¹

Stratu Tripolisu a osmanské plienenie v Itálii prezentoval cisár Karol ako vinu francúzskeho kráľa Henricha II. Bolo to práve francúzsko-osmanské spojenectvo, čo oslabilo kresťanov. Proti tomuto „*nehanebnému klamstvu*“ šírenému v Itálii a Svätej ríši mal Henrichov vyslanec Etienne Boucher zverejniť a rozšíriť kráľovu obranu. Podľa nej za vyprovokovanie sultána a za následnú osmanskú trestnú výpravu bol jednoznačne zodpovedný Karol. Ako údajne potvrdil turecký kapitán Messiny, keby Karol vrátil okupovanú Mahdiu, osmanská armáda by nikdy nepriplávala do vôd západného Stredomoria. Ba čo viac okupácia Mahdie spolu s machináciami Karolovho brata v Sedmohradsku, to boli skutočné dôvody prečo sa Turek obrátil proti kresťanstvu.¹⁰²

Treba priznať, že Henrichova obrana bola do značnej miery naozaj pravdivá. Bol to práve Ferdinand, ktorý vďaka Malvezziho správam pozorne sledoval situáciu v Osmanskej ríši.¹⁰³ Sultánovu neprítomnosť v Konštantínopole počas perzského ťaženia (29. marec 1548 – 21. január 1550) využil k prebudovaniu palisády Solnok ležiacej na rieke Tisa na modernú murovanú pevnosť. Práve Solnok a Jáger vytvárali habsburský klin medzi Budínskym ejalétom a Sedmohradskom. Sem postupne sústreďoval Ferdinand svoje vojenské sily. Na základe tajnej zmluvy z Nyírbátoru zo septembra 1549 sa Ferdinand a kniežací regent

¹⁰⁰ List Sulejmana Karolovi, Konštantínopol, 15. júna 1550 a list Johana Maria Malvezziho Karolovi, Konštantínopol, 18 - 20. septembra 1550. *Tamže*, (dok. č. 179, 191), s. 464-465, 509-511.

¹⁰¹ SETTON, ref. 2, vol. 3, s. 533ff.

¹⁰² *Tamže*, s. 556-560. Porovnaj: list Sulejmana Karolovi, Konštantínopol, 1. mája 1551. PETRITSCH, ref. 18, (regist. č. 146), s. 68.

¹⁰³ Od leta 1547 do Malvezziho uväznenia v dôsledku Ferdinandovho útoku na Sedmohradsko (leto 1551) rezident Malvezzi zaslal domov viac ako sto päťdesiat situačných správ o dianí v Osmanskej ríši. Jednou z hlavných úloh, ktorou bol Malvezzi poverený, bolo aj pohnutie sultána k odstúpeniu Sedmohradska Ferdinandovi.

Juraj Martinuzzi dohodli, že Sedmohradsko pripadne Ferdinandovi a kráľova vdova Izabela a jej nedospelý syn Ján Žigmund dostanú ako náhradu dve sliezske kniežatstvá.¹⁰⁴ Po niekoľko mesačných bojov medzi prívržencami Martinuzziho a Izabely kráľovná vdova bola prinútená (30. novembra 1550) s dohodou súhlasiť. Následne od jari 1551 sa Ferdinandove jednotky tajne presúvali z oblasti Solnoku a Jágru do Sedmohradska. V lete začali hlavné vojská pod vedením generála Castalda (6000 – 7000 žoldnierov) obsadzovať sedmohradské územia. V júli snem v Koložvári potvrdil abdikáciu kráľovnej Izabely a nastolenie vlády kráľa Ferdinanda.¹⁰⁵ Osmanská reakcia bola jednoznačná. Vojská rumelského beglerbega, budúceho veľkovezira Sokollu Mehmeda Pašu sa vydali na pochod do Sedmohradska 10. júla 1551.¹⁰⁶ Sulejman informoval Ferdinanda, že neodoslaním každoročného tribútu¹⁰⁷ a svojou inváziou porušil mierovú zmluvu. Dodal však, že Porta predsa len zostane pre budúcu Ferdinandovu misiu otvorená.¹⁰⁸ Vtedy ale nik netušil, že táto budúca misia príde na Bospor až v lete 1553.

¹⁰⁴ GOOS, ref. 10, s. 110-113.

¹⁰⁵ KÖPECZI, ref. 14, s. 622-627.

¹⁰⁶ DANIŞMEND, İsmail H. *Izahl Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. Istanbul : Türkiye Yayınevi, 1971, cilt 2, s. 263.

¹⁰⁷ V marci 1548 odovzdal tribút v Konštantínopole Justus de Argento. V rokoch 1549 a 1550 priniesli tribút poslednýkrát Markus Sinckomoser spolu so Žigmundom Posgayom. Platenie tribútu bolo obnovené až v roku 1563.

¹⁰⁸ List Sulejmana Ferdinandovi, Konštantínopol, 12. – 21. októbra 1551. SCHAENDLINGER, ref. 30, (dok. č. 15), s. 40-41.

Príloha

*Ahdname udelené sultánom Sulejmanom cisárovi Karolovi a kráľovi Ferdinandovi
8. októbra 1547 v Konštantínopole¹⁰⁹*

([Toto] je odpis listiny poslanej kráľovi Španielska¹¹⁰ a kráľovi Ferdinandovi¹¹¹ z Porty šťastného požehnaného sultána Sulejmana chána gáziho.)

Z vôle veľkého milosrdného vznešeného Boha – nech je zvelebený a obdivuhodných činov nášho veľkého svätého proroka,¹¹² osláveného oboch svetov – nech ho božia chvála a spása sprevádza.

(miesto vznešenej tužry¹¹³)

Ja, ktorý som¹¹⁴ sultán sultánov, záruka vládco, udeľovateľ korún panovníkov sveta, tieň Boha na zemi, padišáh a sultán Mekky a Mediny, vznešenej svätyne,¹¹⁵ Istanbulu, Stredozemného mora, Čierneho mora, Rumélie a Anatólie, Karamanska a Erzurumu, Diyarbakiru a Kurdistanu, Luristanu, Azerbajdžanu, Perzie, Zulkadiru,¹¹⁶ Egyptu, Damasku, celej Arábie, Bagdadu, Basry, krajín Adenu a Jemenu, území Tatárov, kipčackých stepí a Magribu, trónu Budína, provincie Sedmohradsko a všetkých im príslušných miest a tiež mnohých krajín dobytých naším mečom sultán Sulejman šáh syn sultána Selima šáha syna sultána Bajezida chána.

Tým, ktorí túto našu posvätnú prísahnú listinu čítajú a počujú nech sa dá na známosť, že kráľ Rimanov a k tomu patriacich miest, kráľ Ferdinand na moju slávnu a vznešenú Vysokú Portu svojich schopných vyslancov a služobníkov poslal. Prosil moju cisársku milosť, aby medzi nami nastalo priateľstvo a pokoj a aby nastal mier s mojhou Portou šťastia a útočišťa. Informoval, že vyslanci boli poslaní aj ako splnomocnenci jeho brata Karola, kráľa

¹⁰⁹ Slovenský preklad vychádza z prepisu osmanského textu z *Münşe'ât es-selâtin* (s. 76-78) (pozri ref. 94) do latinky. Prepis osmanského textu do latinky poskytol doc. Yusuf Alperen, začo som mu veľmi vďačný. Hranaté zátvorky označujú môj zásah do originálneho textu.

¹¹⁰ Osmani neuznávali cisársky titul Karola V. Sulejman ho vo svojich listov oslovoval ako *Karlo Ľspanya králi* – Karol kráľ Španielska.

¹¹¹ V predlohe ako *Ferendúš*.

¹¹² Prorok Mohamed.

¹¹³ *Tuğra* – štylizovaný podpis sultána. Po dopísaní listiny sa umiestňoval (umelecky kreslil a zdobil) na jej začiatok pod invocáciu a formulu devotionis.

¹¹⁴ Pôvodne v rámci intitulácie sa nachádzala aj formula devotionis (v lat. listinách známe ako *Dei gratia*). Postupne sa však na základe starodávnej mongolsko – čínskej tradície formula devotionis vyzdvihla z intitulácie nad sultánov štylizovaný podpis. Takto sa meno Boha dostalo nad meno sultána obsiahnuté v jeho podpise. Listinu je teda možné čítať: Ja, ktorý som z vôle veľkého ... Boha sultán sultánov...

¹¹⁵ Jeruzalem

¹¹⁶ Ejálet s centrom v Maraši (od 1522).

španielskej zeme. Žiadal ma o svätý mier zato, že bude posielat' na moju šťastnú Portu ročne tridsaťtisíc uhorských zlatých mincí za územia, ktoré sa nachádzajú skutočne v rukách kresťanov v uhorskej krajine. Potom čo vyjadril priazeň, náklonnosť a prosbu, bol jemu a spomínanému španielskemu kráľovi z mojej plnej cisárskej milosti udelený môj päťročný posvätný mier. Deklarovali sa tieto podmienky.

Uhorská zem je krajina podrobená mojím víťazným mečom z obrovskej milosti milosrdného vznešeného Boha – nech je zvelebený. V tejto krajine tie hrady a pevnosti, ktoré sa nachádzajú v držbe mojich vojakov a begov a sú zásobené zbraňami a mužmi, boli dobyté. Nech je tak. Dediny, miesta, sady, záhrady, poddaní a všetky medze príslušné k oným hradom a pevnostiam, predtým [i teraz] majú byť v držbe moslimov. Na zemi i na mori mojím dobre chráneným zemiám, pevnostiam, miestam, poddaným a ostatným ľuďom, tiež v Magribe žijúcim nemajú byť spôsobené žiadne škody a ujmy ani zo zeme ani z mora. Nikto ich nemá obťažovať a napádať. Ak im niekto spôsobí škodu a ujmu, má byť patrične potrestaný a každý druh škody a ujmy sa má napraviť. Za tie hrady, pevnosti a poddaných v Uhorsku, ktorí sa nedostali do držby moslimov, má sa doručiť a odovzdať do mojej ríšskej pokladnice každý rok tridsaťtisíc zlatých mincí. Ríšska zmluva medzi nami sa uzatvára na obdobie piatich rokov. Počas týchto [rokov] ani z jeho strany¹¹⁷ ani zo strany jeho brata kráľa Karola nemá sa nič podnikat' proti posvätej zmluve. Počas [týchto rokov] z mojej strany, mojimi beglerbegmi a mojím víťazným vojskom sa oné územia nemajú obťažovať a napádať. A nemajú sa spôsobovať škody a ujmy. Tiež zo súše i z mora nemajú sa obťažovať žiadne krajiny v držbe kresťanov a ich poddaní. A nemá sa konať žiadna skaza a škoda. Obe strany sa majú starať o bezpečnosť a pokoj. Byť rozhodný a prísny je potrebné, aby sa lúpeže a pirátstvo na mori neuskutočňovali. A zákaz bol vydaný. Ten, kto by v rozpore s mojím cisárskym rozkazom spôsobil škodu, má sa vyšetriť a potom keď je to zjavné, má byť za veci, ktoré vykonal, patrične potrestaný. Obchodníci môžu prichádzať a pohybovať sa primerane pokoju a bezpečnosti. Z ich prostriedkov a tovarov sa má brať, ako je to stanovené v mojom cisárskom zákonníku¹¹⁸ a podľa práva. Nik im nemá konať bezprávie a násilnosti. Majú v pokoji a mieri obchodovať a hospodáriť. Každý kto z ľudu mojich dobre chránených zemí utečie na ich územie,¹¹⁹ či je to moslim alebo neveriaci, či žena alebo muž, všetci na akomkoľvek mieste sú, majú sa ihneď nájsť a na túto stranu navrátiť. Žiadne výnimky

¹¹⁷ Zo strany Ferdinanda.

¹¹⁸ Tzv. *Kanunname*. Každá osmanská provincia mala vlastné *kanunname*. V nich boli stanovené okrem iného aj práva a povinnosti obchodníkov, na nich vzťahujúce sa dane, mýta, clá či iné poplatky vyčíslené v peniazoch, po prípade v naturáliách.

¹¹⁹ Na územie Ferdinanda a Karola.

a výhovorky sa nemajú pripúšťať. Príchodiaci, ktorý utiekol z ich strany do mojich dobre chránených zemí má sa na môj posvätný príkaz predviesť a má byť patrične potrestaný. Dohodlo sa, že do posvätnéj prísaznej listiny¹²⁰ sú zahrnutí tí, ktorí sa priatelia s mojím šťastným dobrotivým prahom¹²¹ – francúzsky padišáh a benátsky dóža a tí, ktorí sa priatelia s nimi. Vyslanec poslaný v onej záležitosti¹²² bol poslaný k nemu¹²³ naspäť. On¹²⁴ poslal na môj dvor, dielňu šťastia, a na moju Portu, útočisko sveta, dôveryhodných mužov Johana Maria¹²⁵ s jeho schopným sekretárom Justusom.¹²⁶ On súhlasil s mojou cisárskou prísaznou listinou¹²⁷ zhotovenou na základe podmienok, ktoré boli deklarované a ustanovené na môj posvätný rozkaz. Sľúbil a zaviazal sa zaplatiť každý rok [už] predtým spomínaných tridsaťtisíc uhorských zlatých mincí na začiatku mesiaca marec. Spomínaný španielsky kráľ tiež napísal vlastné prísazné listiny s kráľovskými pečaťami a poslal listy.¹²⁸ Dúfajúc v dobrotivosť a láskavosť prosil môj vzácny prah pokoja, aby sa spomínaná posvätná prísazná listina¹²⁹ podrobne potvrdila mojím šťastným prahom. Potom ako som [túto prosbu] vzal na moje posvätné vedomie, vydal som znovu túto moju cisársku prísaznú listinu. Rozkázal som, od dnes tie hrady a pevnosti v zemi uhorskej, ktoré sú v skutočnosti podrobené mojimi begmi a mojím vojskom a im príslušné dediny s poddanými, majú byť podrobené môjmu vždy víťaznému vojsku. Ale tie hrady a pevnosti, ktoré sa nachádzajú a sú podrobené v rukách kresťanov, majú, ako bolo [už] predtým nariadené, zostať im podrobené. Za tieto zeme, ako sa prisahalo a súhlasilo, teda každý rok na začiatku marca tridsaťtisíc zlatých má prichádzať na moju šťastnú Portu a má sa doručiť do mojej ríšskej pokladnice. Všetky hore podrobne uvedené podmienky sa majú rešpektovať. Miestam a dedinám s ich poddanými, ktoré sú podrobené mojimi begmi a mojím vojskom nemajú sa spôsobovať žiadne škody a ujmy z ich strany,¹³⁰ ich begmi, vojakmi a lúpežníkmi. Majú zostať tak ako sú. Tiež z našej strany nemá sa nič podnikáť. Mojimi beglerbegmi, mojimi otrokmi sandžakbegmi a príslušníkmi môjho víťazného vojska nemá sa územiám a poddaným, ktoré sú podrobené

¹²⁰ Do tejto mierovej zmluvy.

¹²¹ Prahom porty – Vysokéj Porty.

¹²² Francúzsky vyslanec Jean de Monluc obdržal kópiu Sulejmanovho *ahdname* Ferdinandovi a Karolovi. Táto bola následne prinesená do Francúzska.

¹²³ Francúzskemu kráľovi Henrichovi II.

¹²⁴ Ferdinand.

¹²⁵ V predlohe ako Yánoš Madiya.

¹²⁶ V predlohe ako Púšte.

¹²⁷ Návrh mierovej zmluvy vo forme sultánovej prísaznej mierovej listiny prinesený Justusom de Argento do Prahy k ratifikácii v auguste 1547.

¹²⁸ Ratifikácie Karola V. a sprievodné listy vyslancov.

¹²⁹ Návrh mierovej zmluvy vo forme sultánovej prísaznej mierovej listiny prinesený Justusom de Argento do Augsburgu k ratifikácii v auguste 1547.

¹³⁰ Zo strany Karola V. a Ferdinanda I.

a nachádzajú sa v držbe kresťanov, spôsobovať vôbec a nijako žiadna škoda a ujma. Vo všetkých pohraničných oblastiach lúpežnícke bandy sa majú podrobiť. Nech nevykonávajú vôbec žiadne zlá a špinavosti. Predovšetkým lúpežníci hradu Senj¹³¹ patriacemu Kliži¹³² sa majú poriadne podrobiť. Lúpežníci nemajú spôsobovať škody a ujmy miestam a poddaným v pohraničí mojich dobre chránených území. Tiež lúpežníci na celom pohraničí a lúpežníci pevnosti Senj nemajú konať zlá a špinavosti. Konanie proti zmluve, výnimky, výhovorky a irelevantné tvrdenia sa nemajú pripúšťať. Potom čo sa územia v okolí Budínu na môj posvätný príkaz zapísali a sú stále zapísané do *defteru*,¹³³ poddaním z mojich zemí, ktorí utečú, nemá sa dovoliť, aby zostali na onej strane. Ľudia majú poddaných, ktorí utiekli zadržať a navrátiť naspäť na ich [pôvodné] miesta. Ak sa táto moja cisárska podmienka nerešpektuje a koná sa proti zmluve, potom sa výnimky a výhovorky nemajú pripúšťať. Od mora a tiež zo strany spomínaného španielskeho kráľa a jeho vojsk nemá sa spôsobovať žiadna škoda a ujma mojim dobre chráneným zemiám, moslimom v Magribe, ostatným provinciám, ďalším krajinám a ich poddaným od všetkých miest, ktoré sú v skutočnosti v ich držbe a od krajín, ktoré sú s nimi v priateľstve. Z tejto strany¹³⁴ nemá sa tiež nič podnikáť proti mojej posvätnéj zmluve. Ako sa už spomenulo, kupci a obchodníci z oboch strán môžu prichádzať, pohybovať sa a obchodovať primerane pokoju a bezpečnosti. Nemá sa im a ich tovarom spôsobovať škoda. Každý, ktorý by konal a hovoril proti zmluve, má sa oboma stranami vyšetriť a patrične potrestať.

Zo strany spomínaných kráľov nemá sa [nič] podnikáť a dohadovať proti zmluve a podmienkam, ktoré sú v nej stanovené. Čo sa týka posielania tridsaťtisíc zlatých nemajú sa pripustiť žiadne výnimky a výhovorky. Každý rok v dohodnutom čase sa má [tridsaťtisíc zlatých] priniesť a doručiť ku môjmu šťastnému prahu. Mnou, mojimi vezírmi, mojimi beglerbegmi, mojimi otrokmi sandžakbegmi a mojím víťazstvami sprevádzaným vojskom nemá sa nič proti mojej posvätnéj zmluve podnikáť. Toto sa má vedieť.

Majú dôverovať a veriť posvätnému znaku¹³⁵ a považovať ho za pravdivý a autentický. Táto moja posvätná zmluva bola napísaná a vystavená v príbytku vznešeného sultanátu v dobre chránenom meste Konštantínopol podľa počítania nášho veľkého proroka Mohameda – nech ho Boh sprevádza a dá mu blaho, v roku 954, dvadsiateho tretieho dňa

¹³¹ V origináli ako *Sire*.

¹³² V origináli ako *Kilis*.

¹³³ Pozri text pri ref. 36 a nasledujúci.

¹³⁴ Zo strany Sulejmana.

¹³⁵ Sultánov štylizovaný podpis – *tuğra*.

svätého mesiaca *šaban*,¹³⁶ čo zodpovedá dátumu 1545¹³⁷ podľa proroka Ježiša – nech ho Boh sprevádza.

Diplomatic Relations between Habsburg brothers Charles and Ferdinand and Sultan Suleiman the Lawgiver 1537 – 1551 and the Ottoman Peace Treaty from 1547

Author of the article describes the main political and military events which influenced the mutual diplomatic relations between the Ottoman and Habsburg Empire since the Italian campaign of Suleiman's (1537) up to the outbreak of the Transylvanian war (1551). According to the instruction letters to Habsburg's envoys and their final reports, a picture of mutual negotiations in Constantinople has been created. The attitudes of both sides towards the peace based on Ottoman and Habsburg correspondence and the main reasons for the conclusion of the treaty as well as its termination are represented. In addition, the article contains Slovak translation of the Ottoman peace treaty from 1547 and explains its role and importance in context of the Ottoman – Habsburg mutual relations in more detail.

Keywords: Ottoman Empire, Habsburg Empire, Ottoman peace treaty from 1547, Suleiman the Lawgiver (1494-1566), Charles of Habsburg (1500-1558), Ferdinand of Habsburg(1503-1564), Ottoman – Habsburg relationship, 1537-1551

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

SKOVAJSA, Miloslav. Diplomatické vzťahy bratov Karola a Ferdinanda Habsburských so sultánom Sulejmanom (1537 – 1551) a mierová zmluva z roku 1547. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 65-94. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>

¹³⁶ 8. október 1547.

¹³⁷ Pravdepodobne chybné prepočítané dátum.